

TARİH ve ZAMAN

mrkz

Fasikül

1

- Tarih Nedir?
- Tarih Biliminin Özellikleri
- Tarihe Yardımcı Bilimler
- Tarih ve Zaman
- Geçmişten Günümüze Tarih Yazıcılığı

TARİH NEDİR?

Tarih, geçmişteki insan topluluklarının yaşayışlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini, kültür ve uygarlıklarını;

- yer ve zaman göstererek,
- kaynaklara (belgelere) dayalı olarak,
- objektif (tarafsız/nesnel) bir şekilde,
- neden-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen sosyal bir bilim dalıdır.

TARİH BİLİMİNİN ÖZELLİKLERİ

- ◆ Tarih, geçmişte yaşanan olayları inceler. Bu nedenle tarihi olaylar tekrarlanamaz, gözlemi ve deneyi yapılamaz.
- ! **Tarihi diğer bilimlerden ayıran en önemli özelliğidir.**
- ◆ Tarihi bilgiler kesin değildir. Bulunacak her yeni belge, mevcut bilgileri güçlendirebilir veya değiştirebilir.
- ◆ Tarih, belgelere dayalı olarak yazılır.
- ◆ Tarihi olayların yeri ve zamanı belli olmalıdır.
- ! **Tarih bu özelliği bakımından edebiyattan ayrılır.**
- ◆ Tarihi olaylar arasında neden - sonuç ilişkisi vardır.
- ◆ Tarih, toplumları çok yönlü etkileyen, uygarlığa katkısı olan kişi ve olayları konu alır.
- ◆ Tarihi olaylar, tarafsız (objektif) bir şekilde incelenmelidir.
- ◆ Tarihi olaylar değerlendirilirken, olayın gerçekleştiği dönemin koşulları dikkate alınmalıdır. Geçmiş, günümüz değer yargılarını kullanmadan, kendi koşulları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bunun için geçmişte yaşamış insanların durumlarını, onların gözyle anlamaya (tarihsel empati yapmaya) çalışmalıyız.
- ◆ Tarihi bilgi kanıtlara dayalı olmasının yanı sıra tarihçilerin değerlendirme ve yorumlarını da içerir. Aynı tarihsel olayı, farklı kaynak ve zihniyet ile değerlendirmek, farklı yorumlara neden olur.

SORU - 1 (ÖSYM)

“Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır.”

Mustafa Kemal, bu sözle tarihinin aşağıdaki niteliklerinden hangisine işaret etmemiştir?

- A) Öznellik   B) Bilimsellik   C) Tarafsızlık
D) Belgelere dayanma   E) Nesnellik

TARİHİN KAYNAKLARI

Tarih, geçmişi incelediği için deney ve gözlem yöntemini kullanamaz. Tarih, ancak kaynaklara dayalı olarak yazılır. Geçmişten günümüze gelen her türlü belgeye “kaynak” denir. Kaynaklar önce kendi içinde “Birinci Elden Kaynaklar” ve “İkinci Elden Kaynaklar” olmak üzere ikiye ayrılır.

Birinci Elden Kaynaklar: Tarihi olayın geçtiği döneme ait belgeler ve bulgulardır.

İkinci Elden Kaynaklar: Tarihi olayın geçtiği döneme yakın ya da o dönemin kaynaklarından yararlanarak meydana getirilen eserlerdir.

“Birinci Elden Kaynaklar” ve “İkinci Elden Kaynaklar” da niteliğine göre “Yazılı, Sözlü, Gerçek Eşya ve Nesnel, Sesli ve Görüntü Kaynaklar” olmak üzere 4 grupta toplanır.

Yazılı Kaynaklar: Kitabeler, tabletler, kitaplar, paralar, mühürler, fermanlar, antlaşma metinler vb.

Gerçek Eşya ve Nesnel: Arkeolojik buluntular, mezarlar, fosiller, heykeller, mağara resimleri, silahlar vb.

Sözlü Kaynaklar: Destanlar, efsaneler, miterler, şiirler vb.

Sesli ve Görüntülü Kaynaklar: Filmler, fotoğraflar, CD ve DVD'ler, resimler vb.

UYARI

- ◆ Birinci elden kaynaklar yaşandığı dönem hakkında daha detaylı bilgi verdiği için ikinci elden kaynaklara göre daha önemlidir. Birinci elden kaynaklar içinde ise yazılı kaynaklar daha önemlidir.
- ◆ Yazılı kaynaklar daha detaylı ve doğru bilgiler sağlar.
- ◆ Tarih, yazının bulunuşuyla başlar (MÖ 3200). Tarih Öncesi Çağlarda yazılı kaynağa rastlanmaz.

SORU - 2 (ÖSYM)

Tarih öğretmeni sınıfa ferman, tarihî para, Çanakkale'de şehit düşen bir askerin hatıratı, İstiklal madalyası ve Halil İnalıcık'ın Devlet-i Aliyye isimli eserini getirerek, öğrencilerine bu materyallerden hangisinin birinci el kaynaklar içerisinde yer alacağını sormuştur.

Öğrencilerin bu soruya doğru cevap olarak aşağıdakilerden hangisini vermesi beklenir?

- A) Halil İnalıcık'ın eseri
B) Şehidin hatıratı
C) Tarihî para
D) Ferman
E) İstiklal madalyası

TARİHE YARDIMCI BİLİMLER

Tarih ancak kaynaklara dayalı olarak yazılır. Kaynak yoksa tarih de yoktur. Fakat tarihçi ihtiyaç duyduğu tüm kaynaklara ulaşamaz; ulaşsa bile tüm kaynakları inceleyemez. Bunun için de araştırmalarında başka bilim dallarından yardım alır. Dolayısıyla bu yardımlaşmanın amacı istenilen kaynaklara ulaşmak ve ulaşılan kaynaklar hakkında daha detaylı bilgi elde etmeye yöneliktir. Tarihçinin yardım alacağı bilimler incelediği alana göre çeşitlilik gösterir. Örneğin, Osmanlı İktisat Tarihi'ni inceleyen bir tarihçi, istatistik biliminden, Hitler'in hayatını inceleyen bir tarihçi psikoloji biliminden yardım alabilir. Bu çerçevede tarihçinin yardım alacağı bilimler pek çoktur. Fakat en çok yardım alınan bilimler aşağıdakilerdir:

Coğrafya: Yer bilimi

Filoloji: Dil bilimi

Kimya (Karbon 14): Tarihi belgelerin orijinalliğini ve yaşlarını belirlemede tarihe yardımcı olan bilim

Kronoloji: Zaman bilimi

Geneoloji: Soy kütüklerini inceleyen bilim

Etnografya: Toplulukların kültürlerini inceleyen bilim

Toponomi: Yer isimlerini inceleyen bilim (Ayrıca insan isimlerini Antroponomi, özel isimleri Onomastik inceler.)

Heraldik: Armaları inceleyen bilim

Paleografya: Yazı bilimi

Antropoloji: İnsan ırkının oluşumunu ve kültürlerin gelişimini inceleyen bilim (Fosilleri inceleyen alt dalına Paleantropoloji denir.)

Nümizmatik (Meskûkat): Eski paraları inceleyen bilim

Diplomatik: Siyasi belgeleri inceleyen bilim

NOT

Tarihçi, yaptığı araştırmanın niteliğine göre; edebiyat, felsefe, sosyoloji, iktisat, istatistik, hukuk ve sanat tarihi gibi bilimlerden de yardım alabilir.

SORU - 3 (ÖSYM)

Tarih bilimi; ferman, berat, vakfiye ve benzeri belgelerin yazılarının okunabilmesi için aşağıdaki bilgi alanlarının hangisinden yararlanır?

- A) Paleografi
B) Nümizmatik
C) Epigrafi
D) Antropoloji
E) Etnografya

SORU - 4 (ÖSYM)

Ela Öğretmen tarih dersinde, öğrencilerine anıt ve taşlardaki yazıların okumasında tarih biliminin yararlandığı alanı sormuştur.

Öğrencilerin aşağıdakilerden hangisini cevap olarak vermesi beklenir?

- A) Etnografya
B) Heraldik
C) Epigrafi
D) Antropoloji
E) Nümizmatik

SORU - 5 (ÖSYM)

Kayseri yakınlarındaki Kültepe'de yapılan kazılarda, Asurlu tüccarlara ait karum adı verilen bir pazar yeri ve çivi yazısıyla yazılmış ticari ve hukuki içerikli kil tabletler bulunmuştur.

Tarih biliminde bu bilgilere,

- I. paleografi,
II. arkeoloji,
III. antropoloji

bilimlerinin hangilerinden yararlanılarak ulaşıldığı savunulabilir?

- A) Yalnız III
B) Yalnız I
C) I, II ve III
D) I ve II
E) Yalnız II

TARİH ÖĞRENMENİN YARARLARI

1. İnsanların düşünme yeteneklerini geliştirir.
2. İnsanların kültür seviyelerini yükseltir.
3. Günümüz olaylarının daha iyi anlaşılmasını ve gelecekle ilgili daha sağlıklı planlar yapılmasını sağlar.
4. Empati yeteneğini geliştirir.
5. Olaylara geniş açıdan bakarak, yapıcı, hoşgörülü ve yararlı olmayı öğretir.
6. İnsan, aile, millet ve vatan sevgisinin yanında barış içinde yaşama fikrini güçlendirir.
7. Diğer insan, toplum ya da milletlerle ilişkilerde temel değerlerin oluşmasına katkıda bulunur.
8. Araştırma, kanıt kullanma, sorgulama, neden-sonuç ilişkisi kurma, eleştirel düşünme, empati, zaman ve kronoloji ile değişim ve sürekliliği algılama gibi yaşam becerileri kazanmayı sağlar.

UYARI

Unutulmamalıdır ki geçmişteki insan neyse, bugünkü insan da aynıdır. Dolayısıyla geçmişteki insan ve insan davranışlarını bilmek, bugünün insanını anlama konusunda bize mükemmel bir donanım kazandırır.

SORU - 6 (ÖSYM)

Tarih öncesi çağların işlendiği bir derste aşağıdaki konuşma geçer:

Öğrenci:

– Öğretmenim, geçmişte yaşanmış bir olayı bilmemizin bize ne faydası olacak? Hayatta bizim ne işimize yarayacak?

Öğretmen:

– Tarih okumak, ----.

Bu konuşmada boş bırakılan yere,

- I. başkalarının yaşadığı olayların neden sonuçlarından dersler çıkarmayı sağlar
- II. geçmiş çağlar üzerine düşünerek insanlık bilincini geliştirir
- III. başkalarının yaşadıklarını zihinde canlandırarak empati yeteneğini geliştirir

yargılarından hangileri getirilebilir?

- A) Yalnız I   B) Yalnız II   C) I ve II
D) II ve III   E) I, II ve III

TARİHİN KONUSU

Tarihin konusu, insanların geçmişteki faaliyetleri ve bıraktıkları eserlerdir. Bunlar Tarihî eser, Tarihî vaka (olay) ve Tarihî vakıa (olgu) olmak üzere 3 başlıkta toplanır.

Tarihî Eser: Geçmişten günümüze ulaşmış tüm arkeolojik, mimari ve tarihî kaynaklardır.

Örnek: Selimiye Camii

Tarihî vaka (olay): Başlangıç ve bitiş tarihi bellidir. Belli bir yerde ve zamanda gerçekleşmiştir. Tekrarı yoktur.

Örnek: Malazgirt Savaşı

Tarihî vakıa (olgu): Benzer türdeki tarihî olayların uzun süreçte meydana gelen sonuçlarıdır. Genellik ve süreklilik gösterir.

Örnek: Anadolu'nun Türkleşmesi

! Anadolu'nun Türkleşmesi, Malazgirt Savaşı ile başlamış; bu doğrultuda yapılan diğer savaşlar ve Anadolu'ya yapılan eserler bu sürece katkıda bulunmuştur.

UYARI

İnsanların kontrolü dışında meydana gelen doğa olayları tarihin konusu değil; pozitif bilimlerin konusudur. Tarih, insanların geçmişteki faaliyetlerini inceleyen sosyal bir bilimdir.

SORU - 7 (ÖSYM)

Tarihî Olay: Başlangıç ve bitiş tarihi bellidir. Belirli bir yerde ve zamanda gerçekleşir.

Tarihî Olgu: Aynı türdeki olaylar bütünüdür. Genellik ve süreklilik gösterir.

Bu bilgilere göre, aşağıdakilerden hangisi tarihî olguya örnek gösterilebilir?

- A) Lozan Barış Antlaşması
B) Cumhuriyetin ilanı
C) Kurtuluş Savaşı
D) Anadolu'nun Türkleşmesi
E) Tanzimat Fermanı'nın ilanı

TARİHİN DEVİRLERİ

TARİH ÖNCESİ DEVİRLER

a) Taş Devri

1. Eski (Yontma) Taş Devri
(Paleolitik)
(MÖ 600.000 – 10.000)

2. Orta Taş Devri
(Mezolitik)
(MÖ 10.000 – 8000)

3. Yeni (Cıvalı) Taş Devri
(Neolitik)
(MÖ 8000 – 5500)

b) Maden Devri

(MÖ 5500 - MÖ 3500)

1. Bakır Devri (Kalkolitik)
2. Tunç Devri
3. Demir Devri

TARİH DEVİRLERİ

a) İlk Çağ (MÖ 3200 - MS.375)

- Yazının bulunuşuyla başlar, Kavimler Göçü ile sona erer.

b) Orta Çağ (375 - 1453)

- Kavimler Göçü ile başlar, İstanbul'un fethi ile sona erer.

c) Yeni Çağ (1453 - 1789)

- İstanbul'un fethi ile başlar, Fransız İhtilali ile sona erer.

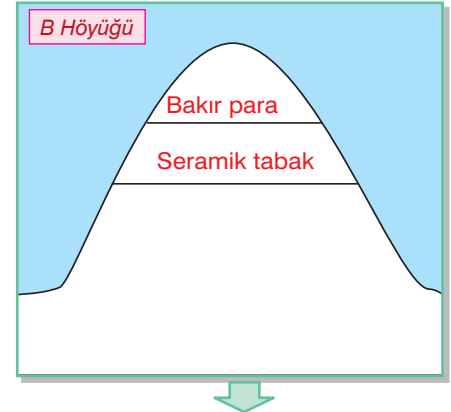
d) Yakın Çağ (1789 - ....)

- Fransız İhtilali ile başlar ve günümüzde de devam eder.

Tarih ancak kaynaklara dayalı olarak yazılır. Tarihi kaynaklara genellikle müzelerde, kütüphanelerde ve arkeolojik kazılarda ulaşılır. Ören yerlerinde yapılan arkeolojik kazılarda, toprağın üstünden altına doğru farklı dönemlere ait buluntulara (kaynaklara) rastlanabilir. Bu buluntuların niteliği, o ören yeri ile ilgili olarak bizi farklı değerlendirmelere götürür. Bununla ilgili aşağıdaki iki örneği inceleyelim.

Bu ören yerinde uygarlığın gelişimi tarihsel sıraya uygun gerçekleşmiştir. Yontma Taş Devri'nden, Demir Devri'ne kadar tüm dönemler birbiri ardına yaşanmıştır.

Bu ören yerinde uygarlığın gelişimi tarihsel sıraya uygun gerçekleşmemiştir. Buradaki topluluk Cıvalı Taş Devri'ni yaşarken birden Tarihi Devirlere (Paraya, Tarih Öncesi Devirlerde rastlanmaz) geçmiştir. Dolayısıyla aradaki Maden Devri atlanmıştır. Bunun nedeni ise Cıvalı Taş Devrini yaşayan buradaki topluluğun kendisinden daha ileri düzeydeki bir topluluktan etkilenmesidir.

UYARI

Tarihi devirlerin bu şekilde dönemlendirilmesi hem göreceli hem de Avrupa tarihi merkezlidir ve Türk tarihiyle de örtüşmemektedir. Oysa Türk tarihi; Avrupa milletlerinin tarihi gibi sınırları belirli bir coğrafyada değil, aynı zaman dilimi içerisinde değişik coğrafyalarda meydana gelmiştir.

NOT

- > Yazının bulunmasından önceki devirler "Tarih Öncesi Devirler", yazının bulunuşundan (MÖ 3200) sonraki devirler ise "Tarih Devirleri" olarak adlandırılır.
- > Tarih öncesinin devirlere ayrılmasında araç-gereç yapımında kullanılan malzemeler etkili olmuştur.
- > Tarihin çağlara ayrılmasında evrensel nitelik taşıyan olaylar etkili olmuştur.

NOT

Topluluklar birbirlerini genellikle savaşlar, göçler ve ticaret yoluyla etkilemişlerdir.

TARİH VE ZAMAN

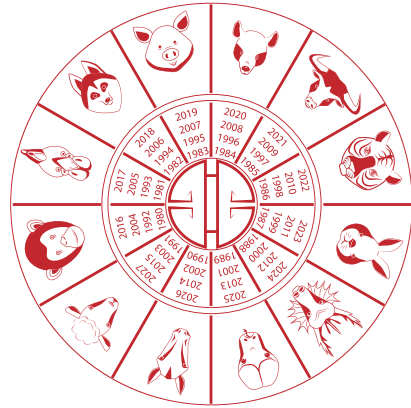
Tarih kelimesi, Arapça "kamer, ay, zaman" anlamına gelir. Buna göre tarih kelimesinin anlamı, "ay"ın tarihi demektir. Bu anlam bir taraftan tarihî olayın meydana geliş anını belirlemek, diğer taraftan "anlatmak, hikâye etmek, nakletmek" anlamlarına gelmektedir. Zamanın "dün-bugün-yarın" şeklinde

taksimi insan aklının bir ürünüdür. Aslında geçmişi anlama çabası, geleceğe dönük bir yön bulma faaliyetidir. Farklı toplum ve kültürler, geçmişin dönemlendirilmesinde kendi tarihlerindeki önemli olayları dikkate almışlardır. Bunun sonucunda zaman içinde farklı takvimler ortaya çıkmıştır.

Milattan Önce (MÖ)				0	Milattan Sonra (MS)			
99 - 0 1. yüzyıl				0	0 - 99 1. yüzyıl			
99 - 50 1. yüzyılın ilk yarısı		49 - 0 1. yüzyılın ikinci yarısı		0	0 - 49 1. yüzyılın ilk yarısı		50 - 99 1. yüzyılın ikinci yarısı	
99 - 75 1. çeyrek	74 - 50 2. çeyrek	49 - 25 3. çeyrek	24 - 0 4. çeyrek	0	0 - 24 1. çeyrek	25 - 49 2. çeyrek	50 - 74 3. çeyrek	75 - 99 4. çeyrek
Hz. İsa'nın doğumu (Milat), Miladi takvimin başlangıcı olarak kabul edilir. Milattan önceki tarihler günümüze yaklaştıkça küçülürken milattan sonraki tarihler günümüze yaklaştıkça büyür.								

TARİH BOYUNCA TÜRKLERİN KULLANDIĞI TAKVİMLER

TAKVİMİN ADI	YIL SİSTEMİ	ÖZELLİKLER
12 Hayvanlı Türk Takvimi	Güneş	İslamiyet'ten önceki Türk toplulukları tarafından kullanılmıştır. Türklerden başka Çinliler ve Tibetliler tarafından da kullanılmıştır. Her yıl bir hayvan adıyla anılmıştır.
Hicri Takvim	Ay	Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretini [622] başlangıç yılı olarak esas almıştır. Hz. Ömer Dönemi'nde hazırlanan bu takvim, İslam ve Türk - İslam devletleri tarafından kullanılmıştır.
Celali Takvimi	Güneş	Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah tarafından Ömer Hayyam'a yaptırılmıştır. Başlangıç tarihi 1079 yılı kabul edilmiştir. ! Selçuklularda Hicri ve Celali Takvim beraber kullanılmıştır.
Rumi Takvim	Güneş	Osmanlı Devleti'nde mali işlerde aksama olmaması için kullanılmıştır. Başlangıç yılı olarak Hicret (622) kabul edilmiştir. Tanzimat Döneminde son şekli verilen Rumi Takvim'de 1 Mart yılbaşı olarak kabul edilmiştir. ! Osmanlılarda Hicri ve Rumi Takvim beraber kullanılmıştır.
Miladi Takvim	Güneş	Hz. İsa'nın doğumu başlangıç olarak kabul edilmiştir. Bu takvim Türkiye'de 1 Ocak 1926'dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

TARİHİN BÖLÜMLERİ

Yazılış Şekline Göre:

- Hikayeci Tarih
- Öğretici (Pragmatik) Tarih
- Kronik Tarih
- Araştırmacı (Neden-Nasıl-cı) Tarih
- Sosyal Tarih

Kapsamına Göre:

- Genel Tarih
- Özel Tarih
- Konuya Göre:**
- Sanat Tarihi
- Dinler Tarihi
- Bilim Tarihi vb.

Zamana Göre:

- Cilalı Taş Devri Tarihi
- İlk Çağ Tarihi
- XX. Yüzyıl Tarihi vb.

Mekana Göre:

- Türkiye Tarihi
- Avrupa Tarihi
- Orta Asya Tarihi vb.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TARİH YAZICILIĞI

HİKÂYECİ TARİH: Eski Yunan'da MÖ V. yüzyılda yaşamış olan Herodot'un yazdığı tarih bu türün ilk örneğidir. Hikâyeci tarihte, hikâye ve efsanelerle dolu bilgiler nakledilir. Yer ve zaman belirtilmekle birlikte sebep - sonuç ilişkisi üzerinde durulmaz.

ÖĞRETİCİ TARİH: Bu tarih yazıcılığının ilk temsilcisi, Eski Yunan'da yaşamış Tukidides'tir. Öğretici tarihte; topluma fayda sağlamak, toplumun milli ve ahlaki değerlerini geliştirmek amaçlanmıştır.

KRONİK TARİH: Tarihi olayların oluş sırasına göre sıralandığı tarih anlayışıdır. Hitit analları, Osmanlı vekayinameleri, Rus kronikleri bu türün örnekleridir.

! Vakanüvislik tarzı tarih yazıcılığı olayları kaydetmekle yetinirken belgelerin sorgulanmasına dayalı tarih yazıcılığı sebep ve sonuç bağlantıları çerçevesinde olaylardan olgulara ulaşmaya çalışır.

ARAŞTIRMACI TARİH: XIX. yüzyılda doğmuş olan araştırmacı tarih anlayışında, tarihi olaylar kaynaklara dayalı olarak araştırılır ve başvuru kaynaklar oluşturulan eserlerde dipnot olarak belirtilir. Ayrıca eserlerde, olayların gelişimi, yeri, zamanı, sebepleri, sonuçları ve bunların arasındaki ilişkiler bir bütün olarak ele alınır.

Araştırmacı ve akademik tarihçiliğin kurucusu kabul edilen Leopold von Ranke, tarihi diğer disiplinlerden ayırarak, kendine has metodları olan bir çalışma sahası haline getirdi. Ranke için belge (özellikle birinci elden kaynaklar), kutsal olmasının yanı sıra, vazgeçilmezdir. Ona göre, belge yoksa, tarih de yoktur.

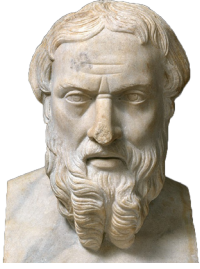
SOSYAL TARİH: XIX. yüzyılda Auguste Comte'un öncülüğünde gelişen bu tarih anlayışında, metafizik ve doğüstü güçler yerine somut olaylar anlatılmakta, toplumların yaşayışları ve kültürleri ele alınmaktadır. Bu anlayışın gelişmesinde Fransız tarihçi Lucien Febvre ile Marc Bloch tarafından çıkartılan "Annales" isimli dergi ve bu derginin yaptığı yayınlar etkili olmuştur. Bu ekolün ülkemizdeki önemli temsilcileri olarak Ömer Lütfi Barkan, Fuat Köprülü ve Halil İncalcık gösterilebilir.

TÜRKLERDE TARİH YAZICILIĞI

Türklerde tarih yazıcılığının ilk örneği, Göktürkler Dönemi'nde **Yoluğ Tigin** tarafından yazılmış Orhun Kitabesidir. Göktürklerden Osmanlılara kadar geçen dönemde hikayeci ve kronik tarih türünde eser veren tarihçiler olduysa da, tarih yazıcılığının bir meslek olarak ortaya çıkması Osmanlılar Dönemi'nde olmuştur. Osmanlılarda devlet tarafından desteklenen tarih yazıcılarına başlarda "**şehnameci**" denirken daha sonraları "**vakanüvis**" denmiştir. İlk Osmanlı vakanüvisi **Naima Efendi**'dir. Vakanüvislerin eserleri dışında yazılmış Hoca Sadettin Efendi, Âşık Paşazade, Oruç Bey, Peçevi ve bir devlet adamı olan Ahmet Cevdet Paşa'nın da önemli tarih kitapları vardır.

Vakanüvislikte, olayların ortaya çıkış nedenleri üzerinde durulmaz ve olaylar olduğu gibi nakledilir. Osmanlı Devleti'nde de bu anlayış devam etmiş ve resmî tarihçilik, vakanüvislik adı altında XVIII. yüzyıl başında kurumlaşmıştır. Osmanlı Devleti'nde bu tarz tarih yazıcılığı yapanlara vakanüvis, Batı dünyasında ise analist denmiştir. Vakayinâmeler, kronikler ve yıllıklar (annal) tarihî olayları yıllara göre kronolojik olarak sıralayan yazılı belgelerdir. Bu yolla, kesintisiz bir tarih kaynağı sunulmuştur. Tarih yazımında yaşanan değişimler, Osmanlı tarihçiliğine II. Meşrutiyet döneminde yansımaya başlamıştır. Aslında Tanzimat Dönemi'nde Ahmet Cevdet Paşa gibi tarihçiler klasik vakanüvislik anlayışından çıkarak eserlerinde birinci el belgeleri eleştirel bir incelemeden geçirek kullanılmışlardır.

II. Meşrutiyet, Türk tarihçiliğinde Batı'daki yöntem ve yaklaşımların yaygınlaşmaya başladığı bir dönemdir. Türk tarihçiliğindeki bu değişim, Atatürk'ün etkisiyle Cumhuriyet Dönemi'nde de hızlanarak devam etmiştir. Atatürk, Batı'da Türklere karşı iftiralara, kimi zaman hakaret seviyesine varan suçlamalara karşı koymak amacıyla Türk Milleti'nin kimliğini tanıtmak, Türk tarih ve medeniyetini bilimsel yöntemlerle araştırmak için 1931'de "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti"ni kurmuş ve bu kurum 1935'te "Türk Tarih Kurumu" adını almıştır. Fuat Köprülü, Ömer Lütfi Barkan ve Halil İncalcık gibi tarihçiler Türk tarihçiliğini dünya standartlarına yükseltmişlerdir.

KİM KİMDİR?**HEREDOTOS (HEREDOT)**

MÖ 484 - MÖ 425 yılları arasında Halikarnas'ta yaşamış ünlü Yunan tarihçisidir. Tarihin babası olarak anılır.

THUKİDİDES (TUKİDİDES)

MÖ 460 - MÖ 400 yılları arasında Atina'da yaşamış ünlü Yunan tarihçisidir. Thukidides eserlerini halkına siyasi bir eğitim kazandırmak ve onları siyasi açıdan bilgilendirmek için yazmıştır.

İBN-İ HALDUN

İbn-i Haldun, 1332 - 1406 yılları arasında yaşamış ünlü bir İslam bilginidir. İbn-i Haldun'a göre insanlık tarihi düz bir çizgi (Çizgisel/İlerlemeci) ile açıklanamaz, tam tersine dairesel (Dairevi/Döngüsel) bir yapıdadır. İbn-i Haldun buradan yola çıkarak toplumların

yapısının değişmeyen bir doğası olduğunu iddia eder; tüm toplumların kuruluş süreçleri, güçlenmeleri, bekarlarını koruma arzuları ve sonra başka toplumlar ya da kendi iç çatışmaları sebebiyle yıkılmaları birbirlerine yaratılış itibari ile benzerdir. Ona göre "Geçmiş, geleceğe; suyun suya benzemesinden daha çok benzer". "Tarih tekerrürden ibarettir" sözü bu alt yapıdan beslenmektedir.

"Kitâbu'l-İber" adındaki yedi ciltlik eserine yazdığı "Mukaddime"sinde İbn Haldun, tarih felsefesi ve toplumsal meseleleri ele almıştır. "Umrân", İbn Haldun'un Mukaddime'de kullandığı ve ilim dünyasına kazandırdığı özgün kavramlardan yalnızca biridir. İbn-i Haldun'un, geliştirmiş olduğu "umrân teorisi", umrânın, hem tarihe uygun bir yöntem olarak temellendirilmesini hem de tarihin anlaşılmasını içermektedir.

ÂŞİK PAŞAZADE

XV. yüzyılda yaşamış Osmanlı tarihçisidir. Osmanlı Devleti'nin 1299'dan 1478 yılına kadarki dönemini sade bir Türkçe ile anlatan "Aşıkpaşazade Tarihi" adlı eseri, Osmanlı Devleti'ni konu edinmiş ilk Türkçe eserdir.

MUSTAFA NAİMA EFENDİ

1655 - 1716 yılları arasında yaşamış ilk resmi Osmanlı tarihçisi (vakanüvisi)dir. "Naima Tarihi" en önemli eserdir.

AHMET CEVDET PAŞA

XIX.yüzyılın ünlü Osmanlı devlet adamı ve tarihçisidir. Osmanlı Devleti'nin önemli tarihçilerinden (vakanüvislerinden) biri olan Ahmet Cevdet Paşa,

kendisinden önceki vakanüvisler gibi olayları sadece kronolojik olarak kaydetmemiş, tarihî belgeleri yorumlaması ve değerlendirmesi bakımından modern Türk tarihçiliğin önderliğini de yapmıştır. Ahmet Cevdet Paşa, eserlerinde olayları ele alış biçimi, arşiv kaynakları ile birlikte Batı kaynaklarını kullanması ve daha bilimsel bir yöntemle eserlerini yazmış olması bakımından diğer vakanüvislerden ayrılır.

HALİL İNALCIK

"Tarihçilerin Kutbu" olarak anılır. 1916'da İstanbul'da doğan Halil İnalcık 1940 yılında Atatürk tarafından kurulan Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nden mezun oldu. Başta mezun olduğu okul ve Bilkent Üniversitesi olmak üzere Türkiye'nin ve dünyanın saygın üniversitelerinde Osmanlı tarihi alanında öğretim üyeliği yaptı. Halil İnalcık'ın yazdığı eserler dünya tarihçileri tarafından temel referans eserleri olarak kabul edilmektedir. 2016 yılında Ankara'da vefat etti.

TARİHİN YÖNTEMİ

Tarihî bir olayın değerlendirilmesi ve sonuca ulaştırabilmesi için yapılan araştırma planına "yöntem" denir. Her bilim dalının kendine özgü yöntemleri vardır. Tarih bilimi de kendine has bilimsel özellikleri ve yöntemleri olan sosyal bir bilim dalıdır. Tarih araştırmacılığında sırasıyla aşağıdaki yöntemler kullanılır:

1. Kaynak arama (Tarama)
2. Kaynakları sınıflandırma (Tasnif)
3. Kaynakları çözümleme (Tahlil)
4. Kaynakları eleştirme (Tenkit)
5. Kaynakların sentezini yapma (Terkip)

SORU - 8 (ÖSYM)

Tarih araştırmalarında yazılı kaynakların doğruluk derecesinin ve güvenilirliğinin araştırıldığı aşama aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tarama B) Tasnif C) Tahlil
D) Tenkit E) Terkip

TARİH BİLİMİNE AİT KAVRAMLAR

ÖREN YERİ: Eski yapı ve yerleşim kalıntılarının olduğu yer

LAHİT: Taş veya mermerden oyma, üstü örtülü mezar

LİTERATÜR: Kaynak, edebiyat

KAYNAK: Geçmiş aydınlatan her türlü belge ya da vesika

KİTABE: Yazılı taş, yazıt

TABLET: Eski Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarından kalma, üzeri yazılı ya da resimli pişmiş topraktan yapılmış küçük levha

VAKAYİNAME: Günü gününe yazılmış eser. Kronik

VAKANÜVİS: Resmî Osmanlı tarihçisi. Vakayinâme yazarı kişi

NESNELİK: Tarafsızlık, objektiflik

MEDENİYET: Uygarlık

TAHLİL (ÇÖZÜMLEME): Tarih araştırmalarında elde edilen verilerin kaynak ve bilgi yönünden yeterli olup olmadığının kontrol edilmesi

TASNİF (SINIFLANDIRMA): Tarihi kaynaklardan elde edilen verilerin belli bir sistem içinde sınıflandırılması

TERKİP (SENTEZ): Tarihi bilgilerin bir araya getirilmesi, sentezinin yapılması

TENKİT (ELEŞTİRİ): Tarihi bilgilerin ve belgelerin eleştiri süzgecinden geçirilmesidir. İç tenkit ve dış tenkit olmak üzere iki şekilde yapılır. Gerçek bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayan en önemli aşamadır.

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki ifadeleri Doğru – Yanlış şeklinde eşleştiriniz.

	D	Y
1. Tarihi, pozitif bilimlerden ayıran en önemli özellik deney ve gözlem yapamamasıdır.		
2. Tarih biliminin çalışma alanı çok geniştir. Bu nedenle tarihî olayları iyi bir şekilde incelemek ve öğrenmek için zamana, mekâna ve konuya göre sınıflandırma yapılmıştır.		
3. Tarihi olaylar arasında mutlaka neden-sonuç ilişkisi kurulmalıdır.		
4. Tarihi bir olayın araştırılması sırasında elde edilen verilerin kaynak ve bilgi yönünden yeterli olup olmadığının kontrol edilmesi aşamasına tenkit denir.		
5. İlk "Güneş Takvimi"ni Mısırlılar, ilk "Ay Takvimi"ni Sümerler oluşturmuştur.		
6. Rumi Takvim'in oluşturulma nedeni, Osmanlı Devleti'nin mali işlerdeki aksamaları engellemek istemesidir.		
7. Uygurlar, Hicri Takvim'i kullanan ilk Türk topluluğudur.		
8. Nutuk, birinci elden yazılı bir kaynaktır.		
9. Yazılı kaynaklar, tarihçilerin daha doğru ve kesin bilgilere ulaşmasını sağlar.		
10. Orta Asya Tarihi, tarihin zamana göre sınıflandırılmasına bir örnektir.		

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki kavramlardan uygun olanları, verilen bilgiler ile karşılaştırarak kutucukları doğru bir şekilde doldurunuz.

Celâli Takvimi, Leopold von Ranke, Vakıa, Dede Korkut Hikâyeleri, Vakanüvis, İbn-i Haldun, Epigrafi, Tarama, Etnografya, Terkip, Oniki Hayvanlı Türk Takvimi, Kaynak, Kronik, Antropoloji, Herodotos, Paleografya, Birinci el kaynaklar, Menkıbe, Vaka, Thukydides, Naima, Rumi Takvim, Ahmet Cevdet Paşa, İkinci El Kaynaklar

- 1 Tarih biliminde yöntemi öne çıkarmış ve İslam tarihçilerinin hatalarını göstererek yöntemlerini eleştirmiş olan 14. yüzyıl ünlü İslam bilimcidir. Olayların kendilerine has özelliklerinin olduğunu ve âdeta bir zincirin halkaları gibi daha sonra meydana gelen olayları etkilediğini belirterek tarihin sadece rivayetlerden ibaret olmadığını vurgulamıştır.
- 2 Tarihte insanlığı etkileyen siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik dinî vb. konularda kısa sürede meydana gelen gelişmelerdir.
- 3 Tarihte insanlığı etkileyen olayların ortaya çıkardığı sonuçlara göre uzun sürede meydana gelen değişimlerdir.
- 4 Öğretici (pragmatik) tarih yazıcılığının kurucusudur. Tarihi olayları değerlendirme ve yorumlama ile anlatıyı birleştirmiştir.
- 5 Toplumların örf, âdet, gelenek ve yaşayışlarını inceleyen bilim dalıdır.
- 6 Olayın geçtiği döneme yakın ya da dönemin kaynaklarından faydalanılarak meydana getirilen eserlerdir.
- 7 Kitabeleri inceleyen bilim dalıdır.
- 8 Büyük Selçuklu Sultanı Celaleddin Melikşah'ın emriyle Ömer Hayyam başkanlığında kurulan bir astronomi heyetince hazırlanmış takvimdir.
- 9 Osmanlı Devleti'nde mali işlerin düzenlenmesi amacıyla kullanılmış olan takvimdir.
- 10 Hikâyeci tarih yazıcılığını başlatan ve tarih kelimesini, "İnsan topluluklarının başından geçenleri, kaydetmesi yoluyla ortaya çıkan bir bilgidir." anlamında ilk kez kullanan tarihçidir.
- 11 Tarihi olayları yıllara göre kronolojik olarak sıralayan yazılı belgelerdir. Yıllık ya da anal olarak da adlandırılır.
- 12 Tanzimat Dönemi'nin önemli tarihçisi ve hukukçusudur. Kendisinden önceki vakanüvisler gibi olayları sadece kronolojik olarak kaydetmemiş, tarihî belgeleri yorumlaması ve değerlendirmesi bakımından modern Türk tarihçiliğinin önderliğini de yapmıştır.
- 13 Geçmiş hakkında bilgi veren her şey.
- 14 Yazıları, alfabeleri ve bunların zaman içerisindeki değişimlerini inceleyen bilim dalıdır.
- 15 Osmanlı Devleti'nde zamanın olaylarını tespit etmek ve yazmakla görevli devlet tarihçisidir.

Fasikül İçi Sorular

1	2	3	4	5	6	7
A	A	A	C	D	E	D

1. **Tanım:** Tarih, insan topluluklarının geçmişteki yaşayışlarını, uğraşlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini, yer ve zaman göstererek neden - sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bir bilim dalıdır.

Durum: Makedonya Kralı Büyük İskender'in Asya seferi sonucunda, Doğu ve Batı kültürleri birbiriyle kaynaşmış ve Helenizm Uygarlığı doğmuştur.

Yukarıda verilen durumda, tarihin tanımında yer alan,

- I. insan ilişkileri,
- II. yer,
- III. zaman,
- IV. neden - sonuç

unsurlarından hangilerine değinilmemiştir?

- A) Yalnız I   B) Yalnız III   C) I ve IV
D) II ve III   E) I, II ve III

2. Tarih hakkında bilgi veren ve geçmişi doğru anlamamızı sağlayan her türlü malzemeye kaynak veya belge denir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi kaynak olarak değerlendirilemez?

- A) Heykeller   B) Tabletler
C) Çanak ve çömlekler   D) Savaş aletleri
E) Madenler

3. MÖ tarihler, Miladi Takvim'in başlangıcından geriye doğru gidildikçe; MS tarihler ise Miladi Takvim'in başlangıcından günümüze doğru geldikçe sayısal değer olarak artar.

Buna göre aşağıdaki tarihlerden hangisi diğerlerine göre günümüzden daha uzak bir tarihi göstermektedir?

- A) MÖ 1235   B) MS 476   C) MS 1789
D) MÖ 1471   E) MÖ 5

4. Tarihi olgu, uzun bir süreç içinde gerçekleşen olaylardır. Tarihi olgunun başlangıç ve bitişini tespit etmek zordur.

Buna göre aşağıdakilerden hangisinin, tarihi bir olgu olduğu söylenemez?

- A) Anadolu'nun Türkleşmesi
B) Balkanların İslamlaşması
C) Osmanlı Devleti'nin zayıflaması
D) İslamiyet'in Türkler arasında yayılması
E) Halifeliğin kaldırılması

5. Geçmişten günümüze kadar insanlığın yaşadığı tarih bir bütündür. Bu bütünü bir defada inceleyip öğrenmek zordur. Bundan dolayı incelemeyi ve öğrenmeyi kolaylaştırmak için tarih zaman, yer ve konularına göre sınıflandırılmıştır.

Bu bilgiye göre aşağıdakilerden hangisinde zamana göre bir sınıflandırma yapılmıştır?

- A) Osmanlı İktisat Tarihi
B) Orta Asya Türk Tarihi
C) Orta Çağ Tarihi
D) İslam Tarihi
E) Bilim Tarihi

6. Tarih; insan faaliyetlerini, bu faaliyetlerin sonuçlarını ve toplumların uygarlık düzeylerini inceleyen ve açıklayan bir bilimdir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisinin tarihin ilgi alanına girdiği savunulamaz?

- A) Anadolu'nun Türkleşme sürecinin
B) Haçlı Seferlerinin siyasi sonuçlarının
C) Orta Asya'da yaşanan kuraklığın nedenlerinin
D) Ayasofya'nın Dünya kültür mirasındaki yerinin
E) Göçlerin bölgesel etkilerinin

7. Konusu, geçmişte yaşamış insan toplulukları olan tarihin değişmez üç unsuru; insan, yer ve zamandır.

Aşağıdakilerden hangisinde bu üç unsurun da kullanıldığı söylenebilir?

- A) Yazı, Mezopotamya'da MÖ 3200'de Sümerler tarafından bulunmuştur.
- B) İlk yazılı yasalar, Sümer Kralı Urukagina tarafından yaptırılmıştır.
- C) Bugün kullandığımız harf yazısı MÖ 1200'de oluşturulmuştur.
- D) Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920'de açılmıştır.
- E) Tarihte ilk parayı İlk Çağ Anadolu uygarlıklarından biri olan Lidyalılar kullanmıştır.

8. Aşağıdaki yöntemlerden hangisinin kullanılması, tarih yazımında objektif anlayışın terk edilmesi anlamına gelmektedir?

- A) Kaynaklardan karşılaştırmalı şekilde yararlanılması
- B) Araştırmanın millî ve manevî değerlere göre yürütülmesi
- C) Kaynakların yanlı olabileceğinin dikkate alınması
- D) Olayların, oluştuğu zamanın koşullarına göre değerlendirilmesi
- E) Olayların nedenleri ve sonuçları arasındaki ilişkilerin incelenmesi

9. Tarih biliminin "kendine özgü bir yöntemi" vardır. Tarih biliminin konusu, yaşanan tarih hakkında doğru bilgi elde etmektir. Bu iş ancak yaşanan tarihten günümüze yansıyan izlerin, tanıklık yapacak belgelerin değerlendirilmesiyle gerçekleşebilir.

Aşağıdakilerden hangisi, bu yöntemlerden biri olarak gösterilemez?

- A) Kaynakların araştırılması
- B) Kaynakların sınıflandırılması
- C) Kaynakların çözümlenerek ayrıştırılması
- D) Kaynaklar üzerinde düzeltmeler yapılması
- E) Tüm kaynaklardan senteze ulaşılması

10. Tarihin kendine özgü bir yöntemi vardır. Tarih biliminin konusu, yaşanan tarih hakkında doğru bilgi elde etmek olduğuna göre, bu iş ancak yaşanan tarihten günümüze yansıyan izlerin değerlendirilmesiyle mümkündür.

Aşağıdakilerden hangisi, bu değerlendirme sırasında başvurulan yöntemlerden biri değildir?

- A) Tasnif
- B) Tarama
- C) Tenkid
- D) Tahlil
- E) Tanıma

11. Diploması, devletlerarası ilişkileri ve bu ilişkilerle ilgili belgeleri inceleyen bir bilimdir.

Aşağıdakilerden hangisi diploması biliminin konuları arasında yer almaz?

- A) Osmanlıların, Kanuni Dönemi'nde Fransızlarla kapitülasyon antlaşması yapılması
- B) Kayseri Kültepe'de bulunan siyasi belgelerin Mezopotamya-Anadolu ilişkilerini aydınlatması
- C) Urartuların savaş yıllıkları tutması ve siyasi ilişkilerini anlattıkları yazıtlar bırakması
- D) Türkiye Selçuklu sultanlarının Venediklilerle antlaşmalar yapması
- E) Fatih Sultan Mehmet'in, İtalyan ressam Bellini'ye kendi portresini yaptırtması

1. Tarihçi verdiği bilgilerde kesinlik bildiren ifadeleri kullanmamaya dikkat eder.

Bu durum tarih biliminin aşağıdaki özelliklerinden hangisi ile doğrudan ilgilidir?

- A) Tarihte deney ve gözlem yapılamaz.
B) Tarih bilimi neden - sonuç ilişkisine önem verir.
C) Tarihçi olayların araştırmasını yaparken yansız olmalıdır.
D) Ortaya çıkacak yeni bir belge, eski bilgileri değiştirebilir.
E) Tarih, geleceğin doğru planlanmasına katkıda bulunur.

2. Tarihçi, araştırmalarında deney ve gözlem metodunu kullanamaz, laboratuvar ortamı oluşturamaz.

Bu duruma tarih biliminin,

- I. objektifliği ilke edinmesi,
II. geçmişteki olayları incelemesi,
III. yardımcı bilimlerden yararlanması

özelliklerinden doğrudan hangileri neden olmuştur?

- A) Yalnız II
B) Yalnız III
C) I ve II
D) I ve III
E) II ve III

3. Uluslararası anlaşmalar, bir tarihçi için aşağıdaki türlerden hangisi içinde yer alır?

- A) Sözlü kaynak
B) Yazılı arşiv malzemesi
C) Müzeli malzeme
D) Günlük haber
E) Süreli yayın

4. Toplumun ahlak ve karakterini geliştirmek amacıyla olaylar ve kişilerden ilgi çekecek şekilde söz eden tarih çeşidi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sosyal Tarih
B) Öğretici (Pragmatik) Tarih
C) Neden - Nasılcı Tarih
D) Siyasi Tarih
E) Hikayeci Tarih

5. I. Kitabeler
II. Tabletler
III. Duvar resimleri
IV. Dolmenler

Yukarıda verilenlerden hangileri tarihi olayların aydınlatılmasında yararlanılan yazılı kaynaklar arasında yer alır?

- A) Yalnız I
B) I ve II
C) II ve III
D) I, II ve IV
E) I, II, III ve IV

6. Tarih araştırmacısının yazmış olduğu bir kitabın bilimsel bir nitelik taşıması için,

- I. olayların aydınlatılmasında kullanılan kaynakların doğruluğunun sorgulanması,
II. olayların geçtiği yerlerin bizzat gezilip incelenmesi,
III. olayların yansız olarak ele alınması,
IV. olaylarla ilgili ulaşılabilen tüm kaynaklara başvurulması

unsurlarından hangilerine sahip olması gerekir?

- A) I ve II
B) II ve IV
C) I, II ve III
D) I, III ve IV
E) I, II, III ve IV

7. Geçmişte yaşanmış bir uygarlığa ait bir paranın incelenmesi sonucu, o uygarlıkla ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Dönemi
- B) Ekonomik durumu
- C) Etnik yapısı
- D) Yazı türü
- E) Yönetim şekli

8. Aşağıdakilerden hangisi, tarihsel sürecin tümünün araştırılmasında yararlanılan bilim dallarından biri değildir?

- A) Epigrafya
- B) Coğrafya
- C) Arkeoloji
- D) Etnoloji
- E) Antropoloji

9. Tarihsel bir olayın incelenmesinde yer, zaman ve kişi öğelerinin belirtilmesi şarttır.

Böyle bir şartın oluşmasında,

- I. olayın, diğer tarihsel olaylardan ayırt edilmesini sağlama,
- II. olaylar ve olgular arasında bağlantı kurabilme,
- III. bilimsel metotlara bağlı kalma

nedenlerinden hangilerinin etkili olduğu söylenebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) I ve III
- E) I,II ve III

10. Tarihi bir konu hakkındaki bütün kaynaklar, araştırılıp bulunduktan sonra, bunlardan elde edilen verilerin belirli bir sistem içinde sınıflandırılması gerekir. Kaynakların doğruluğu araştırıldıktan sonra da elde edilen verilerden senteze ulaşarak yazma aşamasına geçilir.

Bu durum, tarih bilimiyle ilgili aşağıdakilerden hangisinin açıklamasıdır?

- A) Yönteminin
- B) Objektifliğinin
- C) Tanımının
- D) Kapsamının
- E) Sınıflandırılmasının

11. Aşağıdakilerden hangisinin oluş zamanı diğerlerine göre daha belirgindir?

- A) Malazgirt Zaferi, 1071 yılında kazanılmıştır.
- B) Yüzyıl Savaşları, 1453'te sona ermiştir.
- C) Büyük Taarruz 30 Ağustos'ta zaferle sonuçlanmıştır.
- D) Halifelik, 3 Mart 1924'te kaldırılmıştır.
- E) I.TBMM, cuma günü dualarla açılmıştır.

12. Aşağıdakilerden hangisi, tarih öğreniminin faydalarından biri değildir?

- A) İnsanlarda empati yeteneğinin geliştirilmesi
- B) Toplumsal ve siyasi sorunların nedenlerinin ortaya çıkarılması
- C) Gelecekle ilgili sağlıklı planların yapılabilmesi
- D) İnsanlığın yaşadığı aşamaların öğrenilmesi
- E) Ekonomik sorunların çözülmesi

1. Tarihî bilgiler ile ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisi doğru değildir?

- A) Geçmişe dair bilgiler, kanıtlara dayandıkları gibi tarihçilerin değerlendirmelerini ve yorumlarını da içerebilir.
- B) Teknolojinin hızla geliştiği günümüz dünyasında, popüler tarih bilgisi ve yorumlarına eleştirel yaklaşmak doğru değildir.
- C) Tarihî olayların bugünün bakış açısı ve değer yargılarıyla ele alınması doğru değildir.
- D) Farklı ideoloji ve değer sistemlerinin tarihî olayların yorumlanması üzerinde etkisi olabilir.
- E) Tarih araştırmaları, ulaşılabilir kaynaklar üzerinden geçmişe aydınlatmayı amaçlar.

2. Hayatın bir bütün oluşunun sonucu olarak zaman da bir bütündür. Yani hayat ve zaman, birbiriyle iç içe olan kesintisiz bir süreçtir. Dolayısıyla tarih, insanlığın geçmişini bir bütün olarak görür ve değerlendirir.

Yukarıda verilen bilgiye rağmen tarih biliminin olayları zaman, mekân ve konuya göre bölümlere ayırması aşağıdakilerden hangisiyle açıklanabilir?

- A) Tarihin, sosyal bir bilim dalı olmasıyla
- B) Olayların farklı olsa dahi aynı sonuçlar doğurabileceğinin ispatlanmasıyla
- C) Olaylar arasında neden - sonuç ilişkisinin sağlıklı kurulmasını sağlamak amacıyla
- D) Tarihi olayların daha kolay araştırılıp öğrenilmesinin sağlanmaya çalışılmasıyla
- E) Tarihin bir bilgi yığını olmaktan kurtarılmak istenmesiyle

3. Tarihin zaman ve mekân olguları dışında, insanlığın faaliyet alanlarına göre yapılan sınıflandırmasına çözümlenici veya derinliğine sınıflandırma denilir.

Aşağıdakilerden hangisi çözümlenici sınıflandırmaya örnek gösterilebilir?

- A) Avrupa Tarihi
- B) Orta Çağ Tarihi
- C) Bilim Tarihi
- D) Anadolu Tarihi
- E) 19.Yüzyıl Tarihi

4. **Aşağıdakilerden hangisinin, tarihin amaç ve yararlarından biri olduğu söylenemez?**

- A) Tarih, kişilerin siyasi ve ideolojik aidiyetlerinin pekişmesinde ve güçlenmesinde öncelikli bir role sahiptir.
- B) Ortak hafıza niteliğindeki tarih, kimlik oluşturmada ve toplumsallaşmada önemli bir role sahiptir.
- C) Mensubu olduğumuz toplum ve ülke ile içinde yaşadığımız dünyayı anlamak için tarih bilmek gerekir.
- D) Günümüzde olup bitenleri anlayabilmek ve gelecek hakkında gerçekçi planlamalar yapabilmek için geçmişte olanların farkındalığına dayanan bir tarih bilincine sahip olmak gerekir.
- E) Tarih; araştırma, kanıt kullanma, sorgulama, neden-sonuç ilişkisi kurma, eleştirel düşünme, empati kurma, değişim ve sürekliliği algılama gibi konularda yaşam becerileri kazandırır.

5. "İyi yazılmış bir hayat hemen hemen iyi kullanılmış bir hayat kadar enderdir." **iddiasındaki bir tarihçinin,**

- I. biyografi türünün zorluğu,
- II. tarih yazımının güçlüğü,
- III. tarih biliminin özgünlüğü

konularından hangilerine dikkat çektiği savunulabilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve II
- E) II ve III

6. Tarihi olayların aydınlatılmasında belgeler önemli rol oynar. Belgelerin yazılı ve yazısız olması, incelemede büyük önem taşır. Başvurulan belge, olayın gerçekleştiği döneme ne kadar yakınsa doğruluğu da o derece artmaktadır. Ayrıca yazılı belgeler, yazısız olanlara oranla daha kesin bilgiler vermektedir.

Buna göre,

- I. Mısır hiyeroglifleri,
- II. Hitit tabletleri,
- III. Hun balbalları

belgelerinden hangileri aracılığıyla daha kesin bilgilere ulaşılabilir?

- A) Yalnız I   B) Yalnız II   C) Yalnız III
D) I ve II   E) II ve III

7. Aşağıdakilerden hangisi, tarih biliminin araştırmalarında kullandığı yöntemlerden biri olamaz?

- A) Belgelere dayanma
B) Yer ve zaman belirtme
C) Neden-sonuç ilişkisi kurma
D) Objektif olma
E) Deneklerden yararlanma

8. Tarihi olaylar değişmez ama bu olaylar farklı biçimlerde yorumlanabilir. Fakat yeni belgeler ortaya çıktıkça, mevcut bilgiler değişebilir, yorumlar farklılaşabilir.

Buna göre,

- I. Tarih araştırmaya ve yorumlamaya açıktır.
- II. Mevcut tarih bilgilerinde, mutlak doğruluk iddia etmek doğru değildir.
- III. Eski kaynaklar, yeni ulaşılan kaynaklara göre daha değerlidir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I   B) Yalnız II   C) Yalnız III
D) I ve II   E) I, II ve III

9. Tarihi çağlara ayırmanın temel amacının aşağıdakilerden hangisi olduğu söylenebilir?

- A) Tarihi olay ve olgu bağlantısını ortaya koymak
B) Olayların incelenmesini ve öğrenilmesini kolaylaştırmak
C) Olaylar arasındaki tüm bağlantıları ortaya çıkarmak
D) Tarihe yardımcı bilimlerden yararlanılmasını sağlamak
E) Olaylar arasındaki kronolojik sürekliliği göstermek

10. Tarihi kaynakların doğruluğunu araştırmak için kaynakların birbiriyle karşılaştırılmasına tenkit veya eleştiri denir.

Aşağıdaki kaynaklardan hangisinden edinilen bilgilerde, bu şekilde bir tenkide daha çok gereksinim olduğu söylenebilir?

- A) Günlükler
B) Sikkeler
C) Mağara resimleri
D) Antlaşma metinleri
E) Arkeolojik buluntular

11. Prehistorik bir araştırmada,

- I. coğrafya,
- II. antropoloji,
- III. etnoloji,
- IV. epigrafya

bilimlerinin hangileriyle ilgili veriler kullanılabilir?

- A) Yalnız II   B) Yalnız III   C) I ve II
D) I ve IV   E) I, II ve III

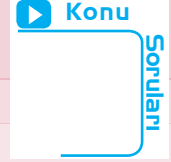
İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ

mrkz

Fasikül

2

- İnsanlığın İlk Dönemleri
- İlk Çağ Anadolu Uygarlıkları
- İlk Çağ Mezopotamya Uygarlıkları
- İlk Çağ Çevre Uygarlıkları
- İnsanlığın İlk Dönemlerinde Kültür ve Uygarlık
- Devlet Biçimleri

İNSANLIĞIN

TARİH ÖNCESİ DEVİRLER

TAŞ DEVRİ

MADEN DEVRİ

MÖ 10.000

MÖ 8.000

MÖ 5.500

Eski (Yontma) Taş Devri (Paleolitik)

- Temel geçim kaynağı avcılık ve toplayıcılıktır (Tüketici toplu).
- Yaşam mağaralarda ve ağaç kovuklarında sürmektedir.
- İnsanlar göçebe yaşamaktadır.
- Savunma ve avlanma amaçlı taştan ve kemikten kesici aletler yapılmıştır.
- Tekerek icat edilmiştir.
- Mağara duvarlarına resimler yapılmıştır (İlk sanatsal faaliyet).
- Dönemin büyük bir bölümü buzullar altında geçmiştir.

Anadolu'daki önemli merkezleri: Antalya çevresindeki Karain, Beldibi ve Belbaşı; İstanbul'daki Yarımburgaz mağaralarıdır.

- ✓ Yarımburgaz Mağarası, Türkiye'deki bilinen en eski yerleşim yeridir.

Orta Taş Devri (Mezolitik)

- İnsanların avcılık ve toplayıcılıktan üreticiliğe geçiş dönemidir.
- Buzullar erimeye başlamış, dönemin sonlarına doğru ateş denetim altına alınmıştır.
- Dönemin en özgün buluntuları çakmak taşından yapılmış, mikrolit adı verilen ve gündelik yaşamda kullanılmaya yönelik küçük araç gereçlerdir.

Anadolu'daki önemli merkezleri: Göller Bölgesi'nde Baradiz, Ankara Macunçay ve Samsun Tekkeköy'dür.

Yeni (Cıvalı) Taş Devri (Neolitik)

- Havaların ısınmasıyla akarsu ve göl kenarlarında yerleşim başlamıştır.
- Yerleşik yaşamla beraber tarım başlamıştır.
- İlk köyler kurulmuştur.
- Hayvanlar evcilleştirilmeye başlanmıştır.
- Yerleşik yaşama bağlı olarak özel mülkiyet anlayışı doğmuştur.
- Üretimin artışı sonucu değiş-tokuş (takas) yoluyla ticaret başlamıştır.
- İş gücüne duyulan ihtiyaç köleliği ortaya çıkarmıştır.
- Bitki liflerinden ilk elbiseler yapılmıştır.
- Kilden kap kakac yapımı seramikçiliği ortaya çıkarmıştır.
- Bu dönemle ilgili başlıca buluntular; menhir ve dolmen adı verilen mezarlardır.

Anadolu'daki önemli merkezleri: Diyarbakır Çayönü, Konya Çatalhöyük ve Şanlıurfa Göbeklitepe'dir.

- ✓ Çayönü; Türkiye ve Güneydoğu Avrupa'da tarımsal üretimle ilgili en eski yerleşim yeridir. Çatalhöyük; insanlık tarihinin ilk şehir yerleşmesidir.

Bakır Devri (Kalkolitik)

- İnsanların ilk keşfetmeleri ve kullandıkları maden bakırdır (Doğada bol bulunduğu ve kolay işlendiği için).
- Bakırdan silahlar ve gündelik kullanıma yönelik kap kakac yapılmıştır.
- Madenin insan yaşamına girmesiyle tarımda bereketi simgeleyen madeni heykeller yapılmaya başlanmıştır.

Anadolu'daki önemli merkezleri: Çorum Alacahöyük, Denizli Beycesultan, Çanakale Truva ve Samsun İkiztepe'dir.

Tunç Devri

- Bakır ve kalayın karışımı sonucu daha dayanıklı tunç elde edilmiştir.
- Şehir devletleri kurulmuştur.
- Şehirlerin etrafı kale ve surlarla çevrilmiştir.
- Saban, çömlekçi çarkı ve dokuma tezgahı kullanılmaya başlanmıştır.
- Asurlu tüccarlar tarafından Anadolu'ya yazı getirilmiş; böylelikle Anadolu'da tarihi devirlere geçilmiştir.

- ✓ Anadolu'da ilk yazılı belgeler, Kayseri Kültepe'de bulunmuştur.

NOT

Tarih Öncesi Devirlerde temelleri atılan insanlık tarihinin, gerçek inşacıları Antik Medeniyetlerdir (İlk Çağ Uygarlıkları). Bu medeniyetlerin birikimini Orta Çağ'da Müslüman bilim insanları yeni bir ruhla geliştireceklerdir. Akıl ve dinin oluşturduğu bu birikim, Haçlı Seferlerinden sonra Avrupa'ya taşınacaktır. Bu birikim Avrupa'ya taşınmasında Endülüs Emevileri de önemli bir rol üstlenecektir.

NOT

İlk ve Orta Çağların değerleri ve felsefesi Batı toplumlarında 17. yüzyıldan itibaren önemini yitirmeye başlamıştır. 19. yüzyıldan itibaren ise pozitivizmin etkisiyle yerini modernizme bırakmıştır. Doğu toplumlarında ise bu durum daha farklıdır. Doğu toplumlarında Eski Çağların birikimi, varlığını bazı alanlarda uzun yıllar korumayı başarmıştır. Örneğin Eski Çağlarda gelişen Çin tıbbı bugün bile varlığını korumaktadır.

İLK DÖNEMLERİ

ORTA ÇAĞ

MODERN DÜNYA

TARİHİ DEVİRLER

Demir Devri	İlk Çağ	Orta Çağ	Yeni Çağ	Yakın Çağ
<p>– Demirin kullanılmasıyla daha dayanıklı aletler ve silahlar yapılmıştır.</p> <p>– Dönemin sonlarına doğru yazı bulunmuştur.</p> <p>Anadolu'daki önemli merkezleri: Burdur, Hacılar, Yozgat, Alışar, Çorum, Alacahöyük ve Çanakkale, Truva'dır.</p> <p>✓ Her toplumun yazıyı kullanması aynı döneme rastlamamıştır. Yazıyı kullanmaya başlayan toplumlar İlk Çağ'a girerken yazıyı kullanmayanlar Tarih Öncesi dönemi yaşamaya devam etmiştir.</p>	<p>– Şehir devletlerinin yanında merkezi krallıklar ortaya çıkmıştır.</p> <p>– İmparatorluklar kurulmaya başlanmıştır.</p> <p>✓ Çağın büyük bir bölümüne damgasını vuran Roma İmparatorluğu'dur.</p> <p>– Koloni ticareti (kolonizasyon faaliyetleri) yaygınlaşmıştır.</p> <p>– İpek Yolu, Baharat Yolu ve Kral Yolu önemli ticaret yolları olarak ortaya çıkmıştır.</p> <p>– Tek tanrılı dinler (Müslümanlık, Hristiyanlık) ortaya çıkmıştır.</p>	<p>– Avrupa'da derebeylik (feodalite) rejimi ve skolastik düşünce güçlenmiştir.</p> <p>– Sınıflı toplum yapısı (kölelik) yaygınlaşmıştır.</p> <p>– İslamiyet doğmuştur.</p> <p>– Haçlı Seferleri düzenlenmiştir.</p> <p>– Koloni ticareti gelişmiştir.</p> <p>– İngiltere'de 1215'te Magna Carta ilan edilerek kralın yetkileri sınırlandırılmıştır.</p>	<p>– Derebeylikler yıkılmış, merkezi krallıklar güçlenmiştir.</p> <p>– Coğrafi Keşifler sonucu yeni ticaret yolları bulunmuştur.</p> <p>– Rönesans ve Reform hareketleri sonucunda skolastik düşünce yıkılmış, "Aydınlanma Çağı" başlamıştır.</p> <p>– Sömürge imparatorlukları kurulmuştur.</p>	<p>– Fransız Devrimi sonrası milliyetçilik, eşitlik ve demokrasi düşünceleri yaygınlaşmıştır.</p> <p>– İmparatorluklar dağılmaya, ulus devletler çoğalmaya başlamıştır.</p> <p>– Sanayi Devrimi sonrası sömürge rekabeti artmıştır.</p> <p>– 1830 - 1848 Devrimleri sonrası liberal demokrasiler ve sendikal haklar güçlenmiştir.</p> <p>– ABD kurulmuştur.</p> <p>– Alman ve İtalyan siyasi birlikleri tamamlanmıştır.</p> <p>– I. ve II. Dünya Savaşları çıkmıştır.</p>

NOT

Eski Çağların genelinde bilim, kültür ve sanatın şekillenmesinde dini inançlar büyük rol oynamıştır. Bu durum en çok mimari ve heykel sanatında kendini göstermiştir. Yaratan ve/veya tanrılar adına düzenlenen etkinlikler (Yunanlıların Tanrıları adına düzenledikleri olimpiyatlar, Cahiliye Dönemi Araplarının putlar için düzenledikleri etkinlikler vb.) kültürel etkileşimi artırmıştır. Avrupa'da yaşanan Akıl ve Aydınlanma Çağı ile beraber dinin bilim, kültür ve sanat alanındaki rolü azalmıştır. Bu azalma modern dönemde daha da belirgin hale gelmiştir.

ÇATALHÖYÜK

Konya'da bulunan Çatalhöyük günümüzden 9 bin yıl önce iskân edilmiş çok geniş bir Neolitik ve Kalkolitik Çağ yerleşim yeridir. Çatalhöyük'ün diğer Neolitik yerleşimlerinden temel farkı bir köy yerleşimini aşmış kentleşme evresini yaşamakta olmasıdır. Dünyanın en eski yerleşimlerinden biri olan bu bölge halkı ilk tarımcı topluluklardan biri olarak kabul edilir. Bu özellikleri bakımından Çatalhöyük UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır.

GÖBEKLİTEPE

Göbeklitepe Höyüğü, Şanlıurfa'da kurulu Neolitik dönemden kalma, dünyanın bilinen en eski dini yapılar topluluğudur. Bölgenin önemi ise gün yüzüne çıkarılan en büyük tapınma alanını barındırmasıdır.

Göbeklitepe, arkeoloji dünyasının en büyük keşiflerinden biridir. Çünkü daha şehir hayatına geçmemiş olduğu düşünülen avcı-toplayıcı toplumların tapınak inşa etmiş olduğunu gösteren ilk örneklerdir. Göbeklitepe UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır.

ALACAHÖYÜK

Çorum'un Alaca ilçesinde bulunan Alacahöyük'te dört ayrı kültür evresinden kalma 14 yerleşim ya da yapı katı saptanmıştır. Önemli Hitit merkezlerinden biri olan bu höyük Anadolu'nun Tarih Öncesi Dönemini aydınlatması bakımından önemlidir.

EFES

İzmir sınırları içindeki antik Efes kenti, Antik Çağ'ın en önemli merkezlerinden biridir.

Efes, MÖ 4. bine kadar giden tarihi boyunca uygarlık, bilim, kültür ve sanat alanlarında her zaman önemli rol oynamıştır.

Doğu ile Batı (Asya ve Avrupa) arasında bir kapı durumunda olan Efes önemli bir liman kenti idi. Bu konumu, Efes'in çağının en önemli politik ve ticaret merkezi olarak gelişmesini ve Roma Devri'nde, Asya eyaletinin başkenti olmasını sağlamıştır.

Efes, Antik Çağ'daki önemini yalnızca büyük bir ticaret merkezi olarak gelişmesine ve başkent oluşuna borçlu değildir. Anadolu'nun eski ana tanrıça (Kybele) geleneğine dayalı Artemis kültürünün en büyük tapınağı da Efes'te yer alıyordu. Artemis Tapınağı dünyanın yedi harikası olarak kabul edilir.

TRUVA

Çanakkale ili sınırları içinde Antik İda Dağı eteklerinde yer alan Truva antik kenti, Homeros tarafından yazıldığı sanılan iki manzum destandan biri olan İlyada'da bahsi geçen Truva Savaşı'nın gerçekleştiği antik kenttir.

Truva antik kenti, Athena Tapınağı ile özdeşleşmiştir. Pers egemenliği sırasında İmparator I. Serhas çıktığı Yunanistan seferinde, Çanakkale Boğazı'nı geçmeden önce kente gelerek bu tapınağa kurban sunduğu, aynı şekilde Büyük İskenderin de Perslere karşı giriştiği mücadele sırasında kenti ziyaret ettiği ve zırhını Athena Tapınağı'na bağışladığı döneme ait kaynaklarda belirtilir.

BELKIS / ZEUGMA

Gaziantep sınırları içindeki Zeugma antik kenti, Fırat Irmağı kıyısında yer almaktadır. Tarih öncesi çağlardan beri kesintisiz iskân gösteren bu yerleşimin önemi, Fırat Irmağı'nın en kolay geçit verdiği iki noktadan birisinde olmasıdır. "Zeugma" adı da "köprübaşı" veya "geçit yeri" gibi anlamlar taşımaktadır. Bu antik kentin 1/3'ü, Birecik Barajı göl alanı içinde kalmıştır.

Kent, Hellenistik Dönemin önemli bir ticaret merkezidir. Bölgenin Roma egemenliğine girmesinden sonra önemi artmıştır. Önemli ticaret yollarının üzerinde olan Zeugma'da ticaretin ilerlemesiyle sanatsal etkinlikler artmış ve kültürel bir gelişme sağlanmıştır.

●●● NOT

- Konya Akşehir Dursunlu fosil yatakları, Anadolu'da insan varlığına ilişkin kalıntıların ele geçirildiği en eski buluntu yeridir.
- İstanbul Yarımburgaz Mağarası'na günümüzden 270 bin-390 bin yıl önce ilk insanların yerleştiği tespit edilmiştir.
- Antalya Karain Mağarası, Anadolu'da insana dair en eski kemik kalıntılarını barındıran yerdir.
- Çayönü; Türkiye ve Güneydoğu Avrupa'da tarımsal üretimle ilgili en eski yerleşim yeridir.
- Çatalhöyük; insanlık tarihinin ilk şehir yerleşmesidir.
- Göbeklitepe; insanlık tarihinin en eski tapınak alanıdır.
- Çayönü Höyüğü (Diyarbakır) ve Cafer Höyük (Malatya) yerleşkelerinde dünyanın en eski buğday türlerinden birisi olan "Emmer evcil buğday" bulunmuştur. Ayrıca MÖ 8.500'lerde Urfa ve Diyarbakır çevresinde buğday tarımının başlamış olması, tahılın ana vatanının Anadolu olduğunu ortaya koymaktadır.
- Anadolu'da ilk yazılı belgeler, Kayseri Kültepe'de bulunmuştur.

SORU - 1 (ÖSYM)

- Konya'nın Çumra ilçesinin 10 km güneydoğusunda yer alır.
- MÖ 7000'li yıllardan kalma bir yerleşim yeridir.
- Neolitik Çağ'a ait buluntulara rastlanmıştır.
- Penceresiz ve girişleri çatıdan olan kerpiç evler bulunmaktadır.

Tarih öncesi döneme ait bu yerleşim yeri, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Alacahöyük   B) Göbeklitepe   C) İkiztepe
D) Çatalhöyük   E) Alishar

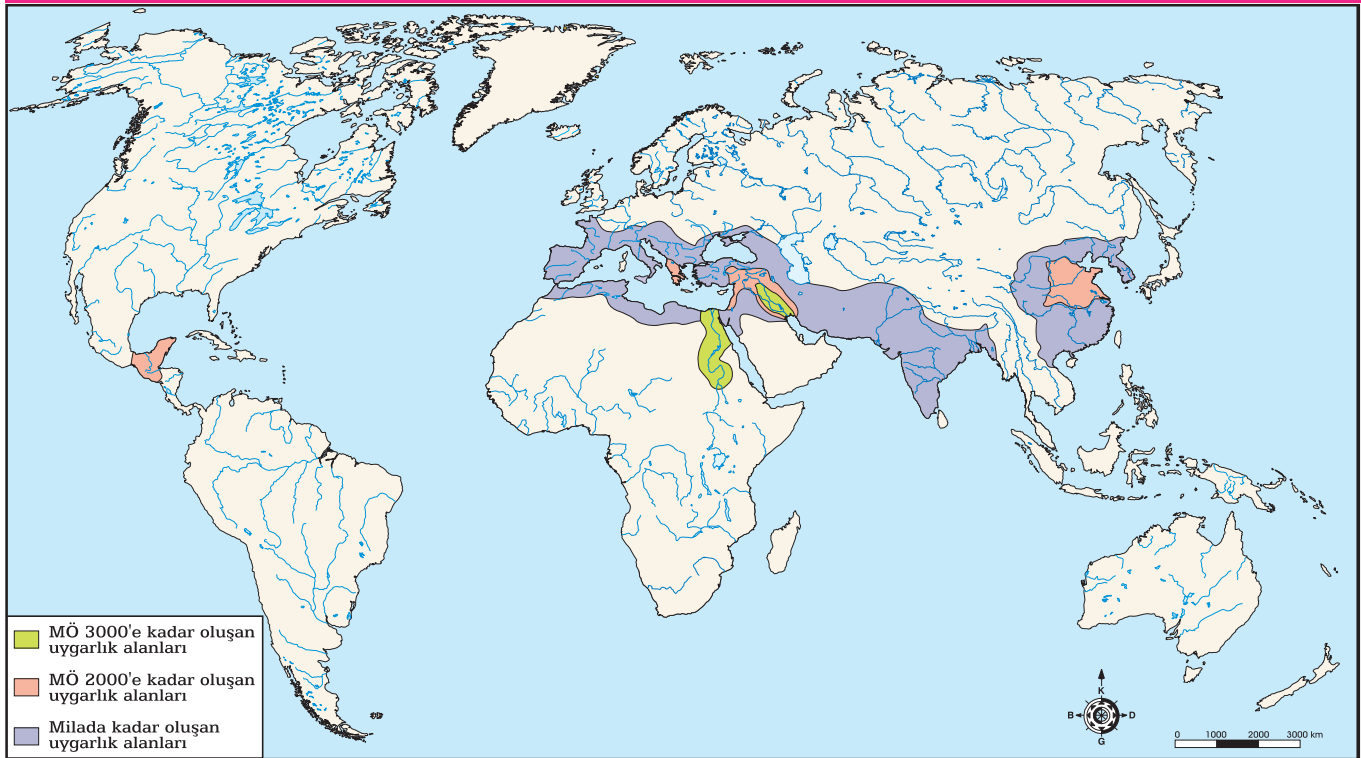
SORU - 2 (ÖSYM)

Anadolu; göç ve ticaret yollarının üzerinde bulunması, iki kıtayı birbirine bağlaması, ikliminin elverişli ve topraklarının verimli olması gibi nedenlerden dolayı tarih boyunca birçok kültüre ev sahipliği yapmıştır.

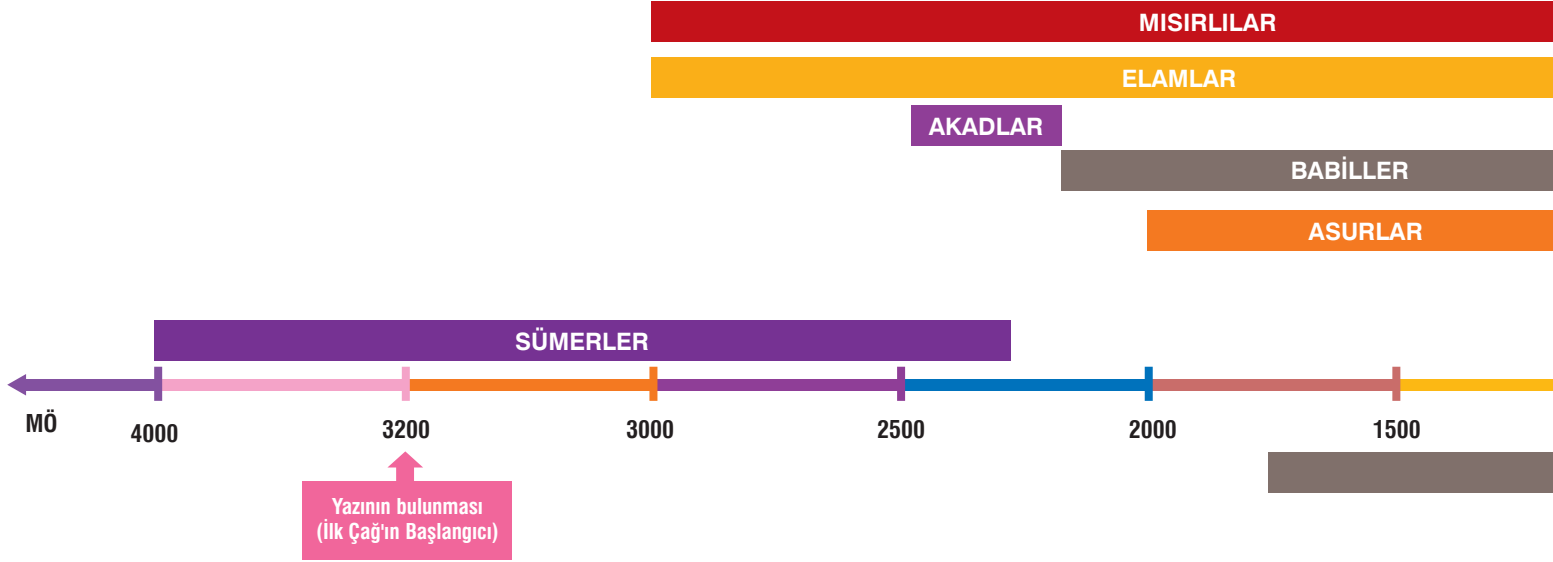
Bu bilgiye göre Anadolu ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Yerleşmeye uygun olduğu
B) Zengin yer altı kaynaklarına sahip olduğu
C) Kültür etkileşiminin yoğun olduğu
D) Tarıma elverişli olduğu
E) Jeopolitik konumunun önemli olduğu

İLK UYGARLIK ALANLARI HARİTASI

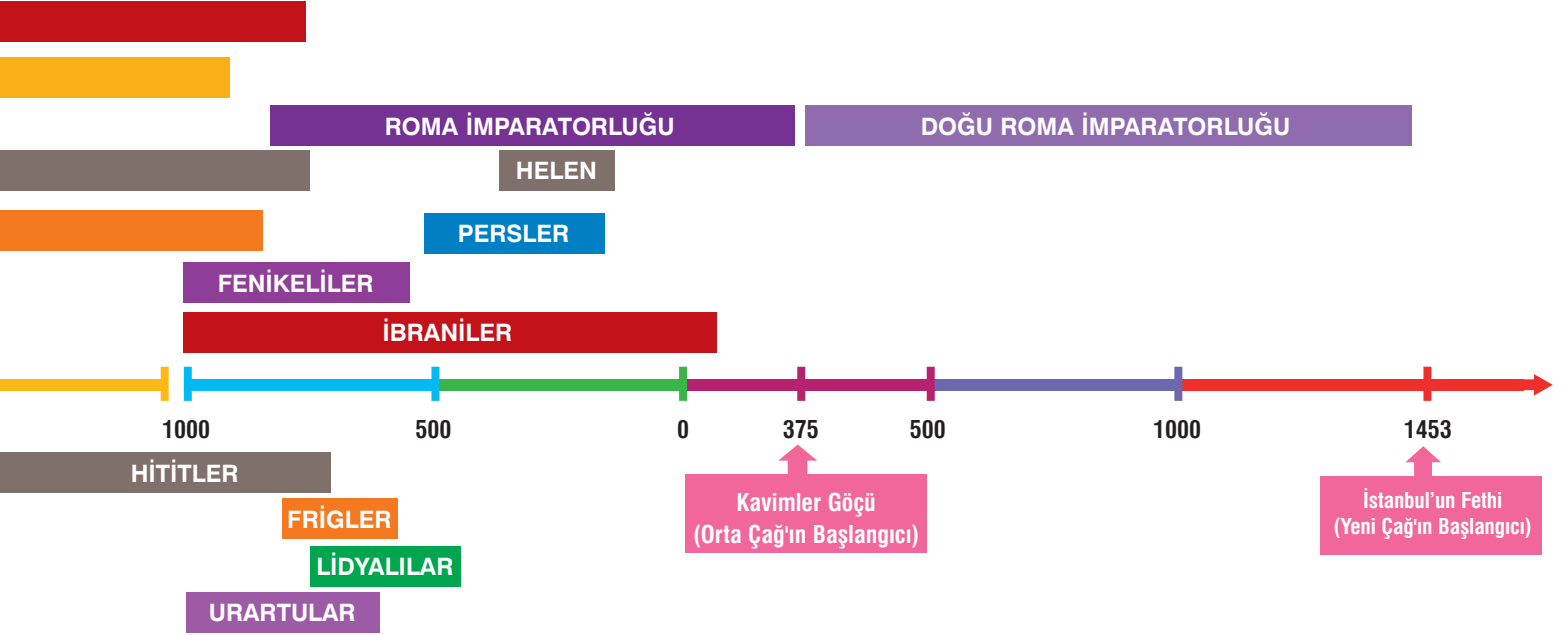

İLK ÇAĞ ANADOLU UYGARLIKLARI

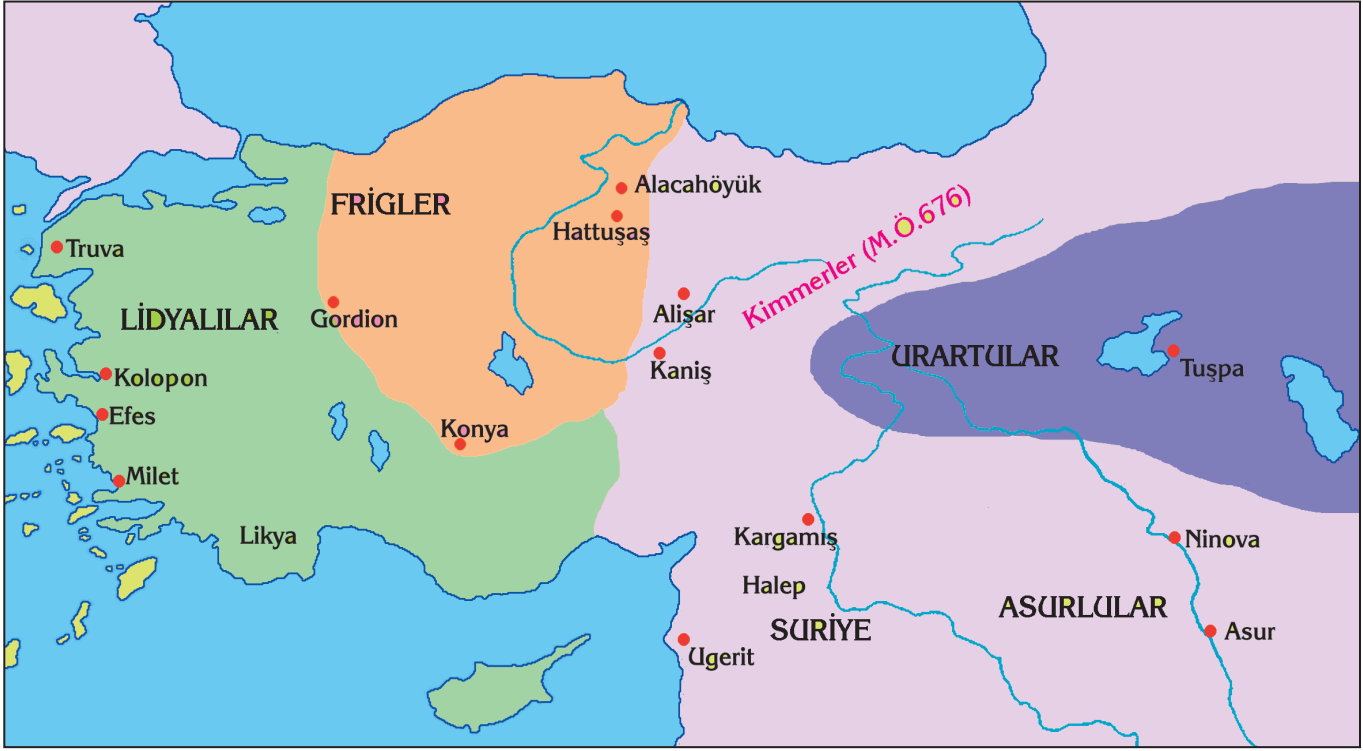
İLK ÇAĞ DEVLET VE TOPLULUKLARI	YAŞADIKLARI BÖLGE/ BAŞKENT	ÖNEMLİ SİYASET, BİLİM VE KÜLTÜR İNSANLARI	ÖNEMLİ ESERLERİ	ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ
HİTİTLER	Orta Anadolu HATTUŞAŞ	<ul style="list-style-type: none"> Labarna (Kral) Telepinuş (Kral) 	<ul style="list-style-type: none"> Yazılıkaya ve İvriz Kabartmaları Kadeş Antlaşması Anallar Çatalhöyük ve Alacahöyük yerleşimleri İlk medeni kanun 	<ul style="list-style-type: none"> Başlangıçta feodal beyliklerden oluşurken, zamanla merkeziyetçi bir idari örgütlenme oluşturmuşlardır. Kralları aynı zamanda başkomutan ve başrahiptir. Kralın yetkileri soylulardan oluşan Pankuş Meclisi tarafından sınırlandırılmıştır. Kraldan sonra en yetkili kişi Tavananna adı verilen kraliçedir. Çivi yazısı ve hiyeroglif yazısını kullanmışlardır. Tanırlarına hesap vermek için tuttıkları yıllıklar (anallar), tarafsız tarih yazıcılığının ilk örnekleridir. Mısırlılarla Suriye egemenliği için yaptıkları savaşlar sonrasında, ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Antlaşması'nı imzalamışlardır. İlk medeni kanunları hazırlamışlardır. Heykeltçilik ve kabartmacılık gelişen sanat dallarıdır. Hitit ülkesi çok tanrılı bir inanca sahip olduğu için "Bin tanrı ili" olarak anılmıştır.
FRİGYALILAR	Orta Anadolu GORDİON	<ul style="list-style-type: none"> Gordios (Kral) Midas (Kral) 	<ul style="list-style-type: none"> Gordion ve Midas yerleşimleri 	<ul style="list-style-type: none"> Tarımı korumak ve geliştirmek için özel kanunlar koymuşlardır. İlk hayvan hikayelerini (fabl) oluşturmuşlardır. Maden işlemeciliği, ağaç oymacılığı ve dokumacılıkta gelişmişlerdir. Bereket tanrıçası Kibele'yi ana tanrıça kabul etmişlerdir. En önemli ihracat ürünleri, tapates adını verdikleri kilimlerdir. Fibula adı verilen ilk çatal iğneyi kullanmışlardır.
LİDYALILAR	Batı Anadolu SARD	<ul style="list-style-type: none"> Giges (Kral) 	<ul style="list-style-type: none"> Kral Yolu İlk madeni para Sard Harabeleri Ezop Masalları 	<ul style="list-style-type: none"> Kara ticaretine önem vermişler; Sardes'ten başlayarak İran'a kadar uzanan Kral Yolu'nu geliştirmişlerdir. Takasa dayalı ekonomiden, paraya dayalı ekonomiye geçişi başlatmışlardır. Ücretli askerlerden oluşan bir savunma sistemi kurmuşlardır.
İYONYALILAR	Batı Anadolu	<ul style="list-style-type: none"> Tales, Pisagor Hipokrat, Herodot Homeros, Öklid 	<ul style="list-style-type: none"> Artemis Tapınağı İlyada ve Odeisa Destanları Celsus Kütüphanesi 	<ul style="list-style-type: none"> Şehir devletleri şeklinde örgütlenmişlerdir. Sahip oldukları zenginlik ve özgür düşünce ortamından dolayı pozitif bilimlerin öncüsü olmuşlardır. Saray ve tapınak mimarisinde gelişmişlerdir.
URARTULAR	Doğu Anadolu TUŞPA		<ul style="list-style-type: none"> Şamram Kanalı Van Kalesi 	<ul style="list-style-type: none"> Maden işlemeciliği, kaya oymacılığı, kabartma sanatı ve mimari alanında gelişmişlerdir. Van Gölü çevresine kaleler, su kanalları ve su bentleri yapmışlardır. Ülkeleri sık sık Asurlular tarafından istila ve tahrip edilmiştir.

İLK ÇAĞ MEZOPOTAMYA UYGARLIKLARI

İLK ÇAĞ DEVLET VE TOPLULUKLARI	YAŞADIKLARI BÖLGE/ BAŞKENT	ÖNEMLİ SİYASET, BİLİM VE KÜLTÜR İNSANLARI	ÖNEMLİ ESERLERİ	ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ
SÜMERLER	Mezopotamya	– Urgakina (Kral)	– Gılgamış, Tufan ve Yaradılış Destanları – Kil tabletler – Urgakina Kanunları	– Site adı verilen şehir devletleri şeklinde örgütlenmişlerdir. Sitenin başında patesi veya ensi adı verilen rahip - krallar bulunurdu. Önemli şehirleri Ur, Uruk, Umma ve Lagaş'tır. – Çok tanrılı ve dünyevi bir dine inanan Sümerler, ziggurat adı verilen çok katlı tapınaklar inşa etmişlerdir. – Yazıyı (çivi yazısı) bularak tarihi çağları başlatmışlardır. – Astronomi, matematik ve geometriyi geliştirmişler; dört işlemi kullanmışlar ve daireyi 360 dereceye bölmüşlerdir. – Ay esaslı takvimi oluşturmuşlardır.
AKADLAR	Mezopotamya AGADE	– Sargon (Kral)		– İlk imparatorluğu kurmuşlardır. – İlk düzenli orduyu oluşturmuşlardır.
ELAMLAR	Mezopotamya SUS			– Madencilik ve seramik sanatında ilerlemişlerdir.
BABİLLER	Mezopotamya BABİL	– Hammurabi (Kral)	– Babil Kulesi – Babil'in Asma Bahçeleri – Hammurabi Kanunları	– Kral Hammurabi, dine dayalı devlet anlayışı (teokratik) yerine, gücünü ordudan alan mutlak krallık anlayışını getirmiştir. – Kral Hammurabi, ceza, mülkiyet ve ticaret alanlarında dönemin en gelişmiş kanunlarını yapmıştır. – Sümerlerin etkisinde kalmışlar, tapınaklarına ziggurat adını vermişlerdir.
ASURLULAR	Mezopotamya NİNOVA/ASUR	– Asurbanipal (Kral)	– Nemrut Tapınağı'ndaki aslan heykelleri – Kayseri Kültepe'de bulunan tabletler	– Ticaretle uğraşmışlar; Anadolu'da Karum adı verilen ticari koloniler kurmuşlardır. – Koloniler aracılığıyla Anadolu'ya yazıyı getirerek, Anadolu'da tarihi çağları başlatmışlardır. – Kral Yolu'nu kullanmışlardır. – Ninova'da ilk kütüphaneyi kurmuşlardır. – Arşivcilik alanında gelişmişlerdir.

İLK ÇAĞ ANADOLU UYGARLIKLARI HARİTASI

HİTİT HARİTASI

İYON VE İYON TİCARET KOLONİLERİ HARİTASI

MEZOPOTAMYA HARİTASI

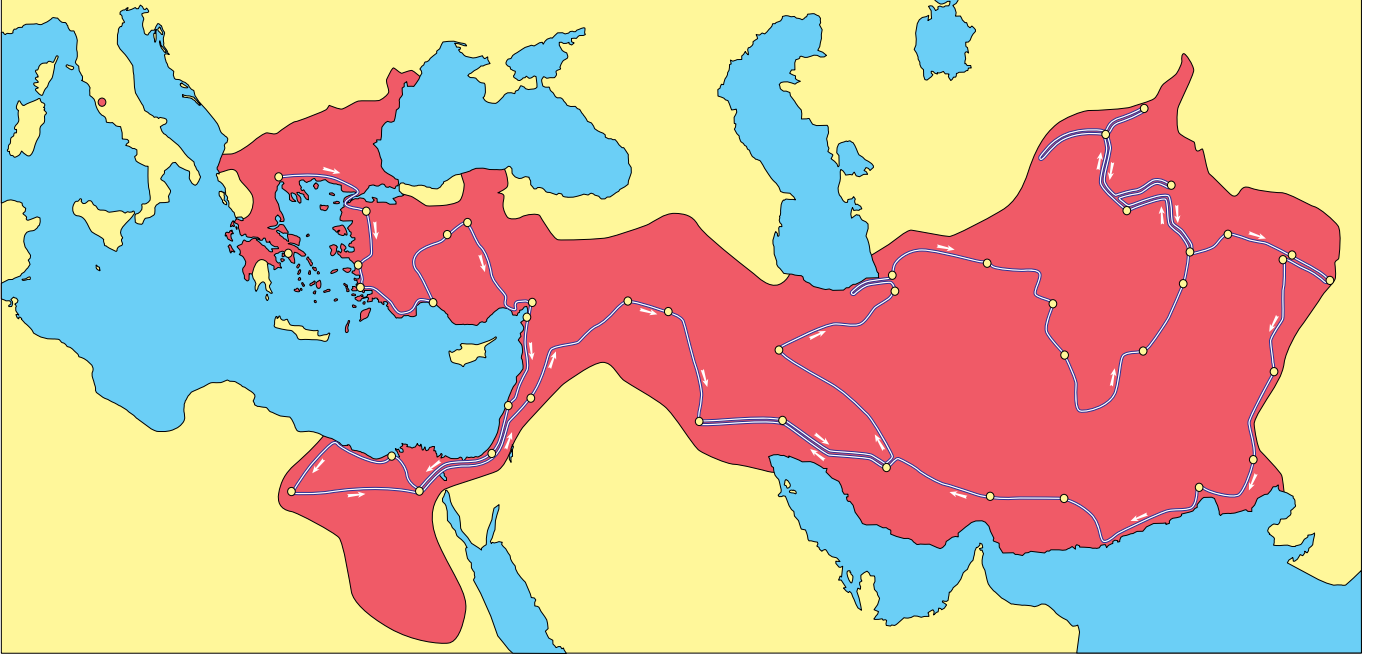

İLK ÇAĞ ÇEVRE UYGARLIKLARI

İLK ÇAĞ DEVLET VE TOPLULUKLARI	YAŞADIKLARI BÖLGE	ÖNEMLİ SİYASET, BİLİM VE KÜLTÜR İNSANLARI	ÖNEMLİ ESERLERİ	ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ
MISIRLILAR	Mısır	– Menes (Kral) – II. Ramses (Kral)	– Piramitler – Labirentler – Tapınaklar – Hiyeroglif yazısı – Papirüs kâğıdı – Mumyacılık – Güneş takvimi – Sfenksler	– Firavun adı verilen Tanrı - krallar tarafından yönetilmişlerdir. – Hiyeroglif yazısını kullanmışlar, yazılarını papirüs bitkisinden yapılan kağıtlara yazmışlardır. – Ahiret inancından dolayı ölüleri mumyalayarak gömmüşlerdir. Mumyalama tekniği sayesinde tıp ve eczacılık alanında gelişmişlerdir. – Firavunlar için piramit, halk için labirent adı verilen mezarlar yapmışlar ve bu mezarlara ölümlerini eşyalarıyla gömmüşlerdir. (En önemli piramitleri Keops, Kefren ve Mikerinos'tur.) – Matematikte ondalık sistemini bulmuşlar, ilk defa dört işlemi kullanmışlar, pi sayısını bugünkü değerine yakın hesaplamışlardır. – Astronomi alanında gelişmişler, Güneş esaslı takvimi yapmışlardır. Bu takvim başka uluslar tarafından geliştirilerek günümüze kadar gelmiştir.
MEDLER	İran			
PERSLER	İran	– II. Kiros (Kral)	– Ateşgedeler – Kaya mezarları – Persepolis Sarayı – Kral Yolu	– Sınırsız yetkilere sahip hükümdarlar tarafından yönetilmişlerdir. – Ülkeyi satraplık adı verilen eyaletlere ayırmışlar ve başlarına merkezden satrap adı verilen yöneticiler atamışlardır. – Çok tanrılı bir din olan Zerdüştlüğe ve bu dinin bir benzeri olan Mecusiliğe inanmışlar, ateşgede adı verilen tapınaklar inşa etmişlerdir. – Düzenli bir posta örgütü kurmuşlardır. – Sanatta Mezopotamya, Mısır, Anadolu ve Yunan sanatının etkisiyle "Pers Üslubu"nu oluşturmuşlardır. – Makedonya Kralı Büyük İskender'e İssos Savaşı'nda yenilmeleri sonucu yıkılmışlardır.
İBRANİLER	Doğu Akdeniz	– Hz. Davut – Hz. Süleyman	– Mescid-i Aksa – Hz. Süleyman Mabedi – Ağlama Duvarı	– Kudüs merkezli bir krallık kurmuşlar; Hz. Davut ve onun oğlu Hz. Süleyman zamanında en güçlü dönemlerini yaşamışlardır. – İlk Çağ uygarlıkları içinde ilk tek tanrılı dine inanan topluluktur. – Museviliğe inanan İbraniler zamanla Filistin topraklarından sürülmüşler ve farklı pek çok devletin egemenliğinde yaşamışlardır. Buna rağmen milli benliklerini günümüze kadar korumayı başarmışlardır. – İbranilerin kutsal kitabı olan Tevrat, Hz. Musa'ya gönderilmiştir.
FENİKELİLER	Doğu Akdeniz		– Alfabe – Cam – Boya	– Ticaretle uğraşmışlar, Akdeniz kıyılarında ticari koloniler kurmuşlardır. Bu koloniler aracılığıyla doğu ülkeleriyle Akdeniz ülkeleri arasında kültürel etkileşim sağlamışlardır. En önemli kolonileri, Afrika'daki Kartaca'dır. – 22 harften meydana gelen Fenike alfabesini oluşturmuşlardır. Bu alfabaya, Yunanlıların ve Romalıların yeni harfler eklemesiyle bugünkü Latin alfabesi oluşmuştur.
GİRİT	Ege		Knossos Sarayı	
MİKEN (AKA)	Ege (Mora Yarımadası)		Miken Şatosu	– Çanakkale Boğazı'na sahip olmak için Truvalılarla savaştılar. (Boğazlar için yapılan ilk savaştır.) – Homeros'un İlyada ve Odissea Destanı bu savaşı konu alır.
ESKİ YUNAN	Ege	– Dragon – Solon – Klistenes – Sokrates (Filozof) – Platon (Filozof) – Aristoteles (Filozof)	– Dragon, – Solon ve Klistenes Kanunları – Zeus Heykeli – Athena Tapınağı	– Polis adı verilen şehir devletleri kurdular. (En önemli şehir devletleri Atina ve İsparta'dır.) – Sosyal sınıflar arası mücadeleler sonucunda hukuk gelişmiştir. Dragon Kanunları, Klistenes Kanunları ve Solon Kanunları ile sosyal sınıflar arası farklılıklar azaltılmış, demokrasi anlayışı gelişmiştir. – Çok tanrılı bir dine inanan Yunanlılarda, tanrılar insan şeklinde ve ölümsüz olarak düşünülmüş; bu düşünce onları, tanrıların heykellerini yapmaya yöneltmiştir. (Baş tanrıları Zeus'tur.) – Yunanlılarda dini inançlardan dolayı heykel ve tapınak mimarisi gelişmiştir. – Tanrılar adına yapılan şenlikler, Olimpiyat oyunlarının doğmasını sağlamıştır. – Yunanlılar tarih, tıp, matematik, astronomi ve felsefe alanında gelişmişlerdir. Sokrates, Platon (Eflatun) ve Aristoteles ilk Yunan filozoflarıdır.
HELEN UYGARLIĞI	Makedonya	– Büyük İskender (Kral) – Arşimet (Bilim adamı) – Batlamyus (Bilim adamı)	– Asklepiyon Sağlık Merkezi (Bergama) – Zeus Tapınağı (Bergama) – İskenderiye Feneri – Rodos Heykeli	– Makedonya Kralı Büyük İskender, Asya Seferi sonucu Hindistan'ı ve Mısır'ı da içine alan büyük bir imparatorluk kurmuştur. Bu dönemde, Yunan kültürünün Asya kültürü ile kaynaşması sonucu Helenistik kültür ortaya çıkmıştır. – Büyük İskender'in kurduğu Bergama, Antakya ve İskenderiye gibi şehirler zamanla önemli kültür ve ticaret merkezleri haline gelmiştir. – İskenderiye'de ve Bergama'da büyük kütüphaneler kurmuşlardır. Bergamalılar papirüs kâğıdına alternatif parşömen kâğıdını yaparak ilk kitapları (Kolets) oluşturmuşlardır. – Büyük İskender'in kurduğu imparatorluk onun ölümünden sonra parçalanmıştır. Bu parçalanma sonucunda Anadolu da Pontus, Kapadokya, Bitinya ve Bergama Krallıkları ortaya çıkmıştır. – ! Bergamalılar, uygarlık alanında oldukça gelişmişlerdir. Yaptıkları kütüphaneler, sağlık merkezleri, tapınaklar ve ürettikleri parşömen kâğıdı ile Anadolu uygarlığına önemli katkıda bulunmuşlardır.

BÜYÜK İSKENDERİN ASYA SEFERİ HARİTASI

SORU - 3 (ÖSYM)

MÖ 3000 yılında Mısır'da tahta geçen Kral Menes, "nom" adı verilen şehir devletlerini ortadan kaldırarak Mısır'a tamamen hâkim olmuş ve kendisine Tanrı unvanını vererek Tanrı Kral Dönemi'ni başlatmıştır.

Bu bilgiye dayanarak Mısır'da,

- I. siyasi birliğin kurulduğu,
- II. dinî gücün tek elde birleştiği,
- III. toplumun sınıflara ayrıldığı,
- IV. feodal bir yapılanmanın ortaya çıktığı

durumlarından hangilerinin gerçekleştiği savunulabilir?

- A) I ve II   B) I ve III   C) II ve III
D) II ve IV   E) III ve IV

SORU - 4 (ÖSYM)

Parşömenin Bergama şehrinde icat edilmiş olmasıyla aşağıdaki olaylardan hangisi arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir?

- A) Bergama Kütüphanesinin, Antik Çağ'ın en zengin iki kütüphanesinden biri olması
B) III. Attalos'un Bergama Krallığı'nı bir vasiyetle Roma halkına bırakması
C) Bergama Krallığı'nın İyonya ayaklanmasına destek vermesi
D) İskenderiye Kütüphanesinin yakılması
E) Roma'nın MÖ 129'da Bergama Krallığı'nı ele geçirmesi

İLK ÇAĞ ÇEVRE UYGARLIKLARI

İLK ÇAĞ DEVLET VE TOPLULUKLARI	YAŞADIKLARI BÖLGE	ÖNEMLİ SİYASET, BİLİM VE KÜLTÜR İNSANLARI	ÖNEMLİ ESERLERİ	ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ
ROMA UYGARLIĞI	Avrupa Anadolu Mezopotamya Mısır	– Jull Caesar (Sezar) – Oktavianus – Brütüs – Justinyen	– Augustus – Mabedi – Ayasofya – Aya İrini – Sergios ve Baküs – Efes Meryem Ana Kilisesi – Binbirdirek ve Yerebatan Sarnıçları – Çemberlitaş ve Dikilitaş – İstanbul Surları – Hora Kilisesi (Karye Camisi) – Bozdoğan (Valens) Su Kemerleri – Roma Hamamı – Latin Alfabesi – Julyen / Miladi Takvim	– MÖ 510 yılına kadar krallıkla yönetilmiştir. Kral ihtiyar meclisi tarafından teklif edilmiş, halk meclisi tarafından seçilmiş ve Senatoya karşı sorumlu tutulmuştur. – MÖ 510 yılında krallık yönetimine son verilerek Cumhuriyet Dönemine geçilmiştir. Bu dönemde ülke bir yıllık süreyle göreve getirilen ve konsül adı verilen iki kişi tarafından yönetilmiştir. Konsüller birbirlerine ve senatoya karşı sorumlu tutulmuştur. – Cumhuriyet Döneminde, Roma genişleyerek Anadolu, Mezopotamya ve Mısır'ı içine alan büyük bir imparatorluk haline gelmiştir. – Roma toplumu patriciler, plepler ve köleler olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır. Patriciler soylular olup geniş yetkilere sahiptiler. Roma'ya sonradan gelip yerleşen Pleplerin ise herhangi bir siyasi hakkı yoktu. Köleler ise Roma'nın işgali altındaki yerlerden getirilmiş, alınıp satılabilen, efendisinin emrindeki kişilerdi. – Patriciler ile Plepler arasında uzun süren çatışmalar sonucu "On iki Levha Kanunları" yapılmış, bu kanunlarla sınıflar arası farklılıklar önemli ölçüde giderilmiştir. Bu süreç sonucu oluşan Roma hukuku, günümüz Batı hukukunun temellerini oluşturmuştur. – Sınıf çatışmaları ve dış saldırılar sonucu Roma zayıflamıştır. Roma'nın zayıflamasından yararlanan Jull Sezar, yönetimi ele geçirmiş ve kendisini senatoya diktatör seçirmiştir. Böylelikle Roma'da Cumhuriyet Dönemi sona ermiştir. Sezar'ın bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine başlayan iç karışıklıklara Oktavianus son vermiştir. Augustus unvanı verilen Oktavianus ile beraber "İmparatorluk Dönemi" başlamıştır (MÖ 27). – Çok tanrılı bir dine inanılan Roma'da, Hristiyanlık 313'te Milano Fermanı ile serbest bırakılmış, 381'de de devletin resmi dini haline gelmiştir. – Romalılar döneminde mimari, edebiyat, tiyatro ve tarih yazıcılığı oldukça gelişmiştir. Kemer ve kubbe tekniğini geliştiren Romalılar, bu teknikle ege-men oldukları bölgelerde pek çok mimari eser yapmışlardır. Bu mimari eserlerin başlıcaları katedraller, kiliseler, amfi tiyatrolar, hipodromlar, su sarnıçları, su kemerleri ve hamamlardır. – III. yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluğu iç karışıklıklar, dış saldırılar ve Kavimler Göçü yüzünden zayıflamış ve ikiye bölünmüştür. Bu bölünme sonucu başkenti Roma olan Batı Roma İmparatorluğu ile başkenti İstanbul olan Doğu Roma İmparatorluğu kurulmuştur. 476 yılında Kuzeyden gelen barbar kavimlerin saldırıları sonucu Batı Roma İmparatorluğu, 1453'te ise Osmanlı Devleti tarafından Doğu Roma İmparatorluğu yıkılmıştır. – Batı Roma'da Latin kültürü gelişirken Doğu Roma (Bizans)'da Grek kültürü gelişmiş ve Ortodoksluk resmi din haline almıştır. – Bizans, en parlak dönemini Justinyen Dönemi'nde (527 - 565) yaşamıştır. Dünya'nın en önemli mimari eserlerinden biri kabul edilen Ayasofya Kilisesi'ni de Justinyen yaptırmıştır.
HİNT UYGARLIĞI	Hindistan		– Budist mabedleri	– Racialık adı verilen küçük prenslikler tarafından yönetilmişlerdir. – Meslekleri babadan oğula geçen ve aynı geleneklere bağlı bulunan çeşitli sosyal sınıflardan oluşan Kast sistemini uygulamışlardır. Her türlü haktan yoksun ve ağır işlerde çalıştırılan paryalar kast dışı tutulmuştur. – En ayrıcalıklı sınıfı din adamlarının (Brahmanların) oluşturduğu Kast sisteminde, her üye kendi kastından evlenmiş ve kast dışı sosyal ilişkiler yasaklanmıştır. – Hinduizm, Brahmanizm, Taoizm, Konfüçyüsçülük ve Maniheizm dinlerine inanmışlardır.
ÇİN UYGARLIĞI	Çin		– Çin Seddi – Budist tapınakları – Barut, kâğıt, matbaa ve pusula – İpekli dokumalar – Seramikler	– Çeşitli hanedanlar tarafından monarşik bir anlayışla yönetilmişler, zamanla imparatorluk haline gelmişlerdir. – "Tanrının oğlu" unvanını taşıyan imparatorların kutsal olduğuna inanmışlardır. – Budizm, Taoizm, Maniheizm ve Konfüçyüsçülük dinlerine inanmışlardır. – İpek, porselen ve kumaş üretimi yapmışlar, İpek Yolu aracılığıyla Çin'den Roma'ya kadar olan bölgede ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. – Budizm inancının etkisiyle resim, heykeltçilik ve mimari gelişmiştir. – Mürekkep, kâğıt, matbaa, barut ve pusulayı bularak dünyada birçok gelişmeye öncülük etmişlerdir. – Türklerle siyasi ve askeri mücadele içinde olmuşlar; kendilerini korumak için Çin Seddi'ni yapmışlardır.

BÜYÜK ROMA İMPARATORLUĞU HARİTASI

SORU - 5

Çinliler; kâğıt, pusula, barut, seramik, ipekli kumaş yapımı, harf baskı tekniği konularında uygarlık tarihine büyük katkı sağlamışlardır.

Bu buluşlarının, dünyanın çeşitli yerlerinde tanınmasında Çin'in aşağıdaki özelliklerinden hangisi etkili olmuştur?

- A) Nüfusu
B) Coğrafi konumu
C) Budizm inancı
D) Yönetim anlayışı
E) İpek yolu ticareti

SORU - 6 (ÖSYM)

476 yılında Batı Roma Devleti'nin yıkılmasıyla son bulunduğu kabul edilen İlk Çağ'da; Sümer, Mısır, Hint, Çin ve Doğu Akdeniz medeniyetlerinin katkılarıyla birçok icat yapılmıştır.

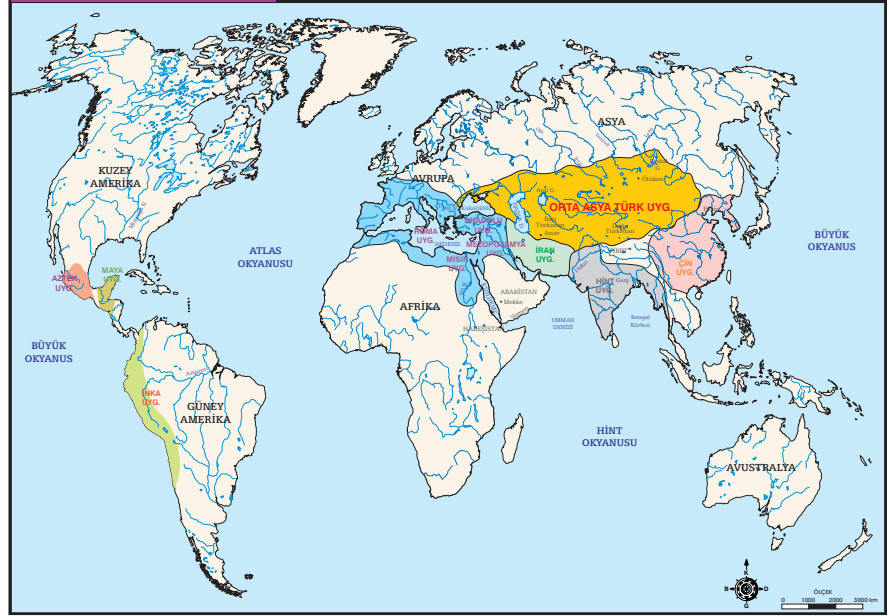
Aşağıdakilerden hangisi bu dönemdeki icatlardan biri değildir?

- A) Kâğıt
B) Yazı
C) Takvim
D) Para
E) Barut

İLK ÇAĞ UYGARLIKLARINA AİT ÖNEMLİ GELİŞMELER

İlk çivi yazısını bulan topluluk	SÜMERLER
İlk resim yazısını bulan topluluk	MISIRLILAR
İlk alfabeyi bulan topluluk	FENİKELİLER
İlk Ay esaslı takvimi bulan topluluk	SÜMERLER
İlk Güneş esaslı takvimi bulan topluluk	MISIRLILAR
İlk imparatorluğu kuran topluluk	AKADLAR
İlk demokrasi uygulamalarını başlatan topluluk	YUNANLILAR
İlk düzenli orduyu kuran topluluk	AKADLAR
İlk onluk sistemi uygulayan topluluk	HUNLAR
İlk yazılı hukuk kurallarını oluşturan topluluk	SÜMERLER
İlk medeni hukuk kurallarını oluşturan topluluk	HİTİTLER
İlk yazılı antlaşmayı yapan topluluk	HİTİTLER MISIRLILAR
İlk tarafsız tarih yazıcılığını başlatan topluluk	HİTİTLER
İlk parayı bulan topluluk	LİDYALILAR
İlk olimpiyatları başlatan topluluk	YUNANLILAR
İlk tek tanrılı dine inanan devlet	İBRANİLER
İlk mürekkep, kağıt, barut, pusula ve matbaayı kullanan topluluk	ÇİNLİLER
İlk kütüphaneyi kuran topluluk	ASURLULAR

İlk Çağ Uygarlıkları

İpek Yolu ve Baharat Yolu

Kral Yolu

İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİNDE KÜLTÜR VE UYGARLIK

A. EKONOMİ

- › Üretimin artması ve çeşitlenmesi sonucu ticaret gelişmiştir. Takas yoluyla yapılan ticaret, uluslararası bir nitelik kazanınca, ticarete para kullanma ihtiyacı doğmuş ve bu ihtiyacın sonucunda Lidyalılar tarafından ilk kez para kullanılmaya başlanmıştır. Paranın kullanılması ticareti kolaylaştırmış ve uluslararası ticareti geliştirmiştir.
- › Bazı topluluklar (Yunanlılar, Asurlular) uluslararası ticaret yaparak zenginleşmişler, kendi toprakları dışında ticari üsler (koloniler) kurmuşlardır. Bu durum ticaret kadar kültür alışverişini de geliştirmiştir (Kolonizasyon faaliyetleri). İlk Çağ'da Fenike, İyon, Asur gibi medeniyetlerde koloncilik faaliyetleri görülmüştür.
  - Ülkeleri dışında ele geçirilen toprakları kendilerine bağlayarak, bazen de kendi vatandaşlarını o bölgeye yerleştirerek genellikle ticari faaliyetlerde kullanmak amacıyla oluşturulan idarelere "koloni" denir. Bu kolonilerin, devletin idaresinde aktif olarak kullanılmasına da "koloncilik" denir.
  - İlk Çağ'ın başlıca tüccar kavimleri şunlardır: Asurlular, Fenikeliler, Lidyalılar, Soğdular, Yahudiler.
- › Uluslararası ticaretin gelişmesi sonucu önemli ticaret yolları ortaya çıkmıştır. Bu yolların önemlileri şunlardır. Lidya'nın başkenti Sardes'i, Pers'in başkenti Sus'a bağlayan Kral Yolu; Çin'i Orta Asya üzerinden Anadolu'ya bağlayan İpek Yolu; Hindistan'ı Mısır'a bağlayan Baharat Yolu ve Sibirya'dan geçen Kürk Yolu'dur.
- › Tarımla geçinen toplumlarda kuraklığın, beraberinde kıtlığı getirmesi önemli bir sorundu. Bu bölgelerde "artı ürün" üretmek ve bunları depolamak son derece önemliydi. Artı ürüne sahip olan yerleşim merkezleri avantajlı duruma geçti ve bu durum onlara güç kazandırdı. Ayrıca artı ürün, diğer ihtiyaçların karşılanması için değiş tokuşu geliştirdi ve çiftçilik dışında yeni meslekler ortaya çıkardı. Çiftçi, esnaf, tüccar, din adamı, savaşçı gibi yeni sınıflardan oluşan daha büyük topluluklar şehir toplumunun doğmasını sağladı.

NOT

İlk Çağ'ın Önemli Ticaret Yerleri

Agora: Şehir devletlerinde ticari faaliyetlerin yapıldığı yer olup kent meydanı, çarşı, pazar yeri anlamına gelmektedir.

Han: Kervanların konakladığı, malların depolandığı, atölyelerin bulunduğu ve ticaretin yapıldığı yerlerdir.

Arasta: Aynı esnaf grubuna ait dükkânlardan oluşan pazar yerleridir.

Bedesten: Farklı ürünlerin satıldığı kapalı çarşılardır.

Ribat: Daha çok korunma, savunma ve askerî amaçlı inşa edilen karakollardır. Zamanla işlev değiştirerek ticari konaklama amacıyla kullanılmaya başlanan ribatlar, daha çok kervansaray olarak işlev görmeye başladılar.

Kervansaray: Kervanların güvenliği ve konaklaması için ana yol kenarında inşa edilen yapılardır. Sosyal işlevlere de sahip olan kervansaraylar, ticaretin güvenliğini ve canlılığını sağlamışlardır.

B. TOPLUM

- › İlk Çağ'ın başlarında insan, tabiata tam hükümran bir konumda değildi. Nüfus, yaşam koşullarının uygun olduğu yerlerde yoğunlaşmıştır.
- › Maden Devri'nde başlayan şehirleşme İlk Çağ'da gelişmiştir. Genellikle mabetlerin etrafında oluşan şehirleşme sonucu şehir devletleri ortaya çıkmıştır.
- › Çağın genelinde sınıflı toplum yapısı yaygındır. Sınıflı toplum yapısının zaman içinde derinleşmesinde tarım ekonomisinde istihdam edilen farklı emek türleri (hür köylü, toprağa bağlı köylü, serf ve köle emeği) ile iktidar mücadeleleri etkili olmuştur.
- › Tarım ve ticaretle uğraşanlar yerleşik bir yaşam sürerken, hayvancılıkla uğraşanlar genellikle konar-göçer bir yaşam sürmüşlerdir. Konar-göçer ve yerleşik hayat tarzları Erken İlk Çağ'dan itibaren birbirlerini tamamlayan ve coğrafi şartlara bağlı olarak ortaya çıkan hayat tarzlarıdır.
- › İlk Çağ'da insan toplulukları; geçim imkânını kaybetme, iklim değişikliği, politik değişiklikler, dini baskılar vb. sebeplerle kitlesel göçler yaşamışlardır. Bu önemli göç hareketlerine; Kavimler Göçü, Ege Göçleri, İç Asya'dan göçler, Filistin'den Yahudi sürgünleri, ilk Hristiyanların Roma baskısından kaçmaları örnek olarak gösterilebilir.

C. DİN

- › Çağın genelinde çok tanrılı (politeizm) dinler görülmüştür. Bu dinlerin bir kısmında ahiret inancı varken bir kısmında yoktur. Ölümlerin mezara eşyalarıyla gömülmesi ve mumyalanması ahiret inancına kanıt gösterilebilir.
- › Çok tanrılı dinlerin dışında Uzak Doğu'da Budizm ve Konfüçyanizm; Orta Asya'da Şamanizm, Maniheizm ve Göktanrı inancı, Hindistan'da Hinduizm ve Brahmanizm; İran'da Zerdüşlük ve Mecusilik; Orta Doğu, Afrika'nın bir bölümü, Ön Asya ve Avrupa'da ise Hristiyanlık ve Yahudilik yaygınlaşmıştır.
- › İlk Çağ'ın başlarında Orta Doğu'da Hz. Musa'nın tebliğ ettiği Musevilik, İbraniler (İsrailoğulları) arasında yaygınlaşmıştır. İlk Çağ'ın sonlarında ise aynı bölgede Hz. İsa'nın tebliğ ettiği Hristiyanlık yayılmıştır. Pagan Roma İmparatorluğu Yahudileri bölgelerinden sürmüş, Hristiyanlığı ise ilk dönemlerinde yasaklamıştır. Roma İmparatorluğu'nda 313 Milano Fermanı ile serbestleşen Hristiyanlık kısa sürede geniş alanlara yayılmıştır.

D. HUKUK

- › Tarih Öncesi Devirlerdeki sözlü hukuk geleneği, İlk Çağ'da yazılı hâle gelmiştir.
- › İlk Çağ'ın en önemli yazılı hukuk metinleri şunlardır: Urkagina ve Hammurabi Kanunları, Hitit Hukuku, Solon ve Klitenes Kanunları, On iki Levha Kanunları, Justinianus Kanunları ile Kutsal Kitaplardır (Tevrat ve İncil).
  - İlk yazılı hukuk kuralları, "Urgakina Kanunları"dır.
- › Sosyal sınıf çatışmaları, hukuk kurallarının gelişmesinde etkili olmuştur. Bu doğrultuda doğan Roma hukuku (12 Levha Kanunları) bugünkü Avrupa hukukunun temelini oluşturmuştur.
- › Bazı toplumlarda (Mısır), kralın sözleri Tanrı buyruğu kabul edilmiş ve yasa olarak uygulanmıştır. Bu tür toplumlarda göçebe yaşam süren toplumlarda (Türkler ve Moğollar) yazılı bir hukuk sistemi uzun yıllar oluşamamıştır.
- › Bazı toplumlarda (Babil) sert hukuk kuralları (Hammurabi Kanunları) uygulanırken bazı toplumlarda (Hititler) ise daha insancıl hukuk kuralları uygulanmıştır. Hititlerde medeni kanun ve ceza kanunu büyük gelişme göstermiştir.
- › Hukuk sistemlerinin oluşmasında; hükümdar buyrukları, gelenek ve göreneklerin yanında kutsal kitaplar da her devirde belirleyici olmuştur.

NOT

İnsanlığın İlk Dönemleri'nin Önemli Hukuk Metinleri

Urgakina Kanunları: Sümerler tarafından oluşturulmuş ilk hukuki metinlerdir.

Hammurabi Kanunları: Urgakina Kanunlarının geliştirilmiş hali olup sert yaptırımlar (kısasa kısas) içerir.

Hitit Kanunları: İlk medeni hukuk kurallarıdır. Sert yaptırımlar içermez.

On Emir: İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışlarından sonra Sina Dağı'nda Tanrı tarafından Hz. Musa'ya bildirilen emirlerdir.

Oniki Levha Kanunları: Günümüz Avrupa hukukunun temelini oluşturan kanunlar olup, Roma toplumundaki patrici (soylular) ve pleb (halk) arasındaki sınıf mücadelesi sonucu hazırlanmıştır.

Justinianus Kanunları: 12 Levha Kanunları'nın geliştirilmiş halidir.

Drakon, Solon ve Klitenes Kanunları: Antik Yunan'da hazırlanmış olup, sınıf farklılıklarını azaltmayı amaçlamıştır.

E. ORDU

- › Ordular genellikle yaya ve atlı askerlerden oluşmuştur.
- › Bazı toplumlar (Lidyalılar) savunmalarını tamamen paralı askerler vasıtasıyla yaparken, bazı toplumlar (Türkler) ordularında paralı askerlere yer vermemişlerdir.
- › Toplumlar, savunma sorunlarını ordular yanında, surlar yaparak gidermeye çalışmışlardır (En önemli örnek Çin Seddi'dir).
- › İlk düzenli orduyu Akadlar kurarken, onluk sisteme dayalı ordu sistemini Hunlar oluşturmuşlardır.
- › Hun hükümdarı Mete Han, Makedon Kralı Büyük İskender gibi askeri dehaler; oluşturdukları ordulardaki teşkilat yapısı, teçhizat (başlıca harp aletleri ve silahlar) zenginliği ve doktrin (strateji ve taktikler) derinliği açısından kendilerinden sonraki dönemleri etkilemişlerdir.
- › İlk Çağ toplumlarında (Örneğin Sümerler) askerlik genellikle soylulara ait bir meslek kabul edilse de savaş durumunda eli silah tutan her erkek asker sayılırdı. Kralın muhafızlığını yapan bir askerî kadro her zaman vardı ve ihtiyaç hâlinde paralı askerler de orduya alınırdı. Dolayısıyla ordular; ücretli askerlerden, gönüllülerden ve krala ait kentte oturan ve masrafları kral tarafından karşılanan erkeklerden oluşurdu.
- › Denize kıyısı olan toplumlarda (Mısırlılar ve Romalılar gibi) kara ordularının yanında, yelkenli ve kürekli savaş gemilerinden oluşan donanmalar da vardı.
- › İlk Çağ medeniyetlerinin orduları genel olarak piyade, süvari ve savaş arabalı askerlerden oluşurdu. Bu askerler silah olarak ok, yay, kalkan, mızrak, topuz, balta ve kılıç gibi silahlar kullanırdı. Kuşatmalarda mancınık, kule ve koçbaşları da kullanılmıştır.
- › İlk Çağ medeniyetlerinde orduların teçhizatları ve uyguladıkları taktikler hemen hemen aynıdır. Ordular farklı kılan özellikler; savaş meydanındaki hareket yeteneği, saldırı ve savunma gücüdür. Savaşlarda asıl sonuç kent kuşatmalarından ziyade meydan savaşlarında alınmaktaydı. Meydan savaşlarında piyadelerden oluşan birliklerin düşmanın savaş arabalarına direnme gücü, savaşın kazanılmasında etkiliydi.
- › Devletler, savaşlarda düşmanlarını alt edebilmek için farklı savaş stratejileri/taktikleri üretmiştir. Bunlardan en meşhuru Türkler tarafından geliştirilen Turan (Bozkurt/Hilal) taktiğidir.